ISSN 2466-3107 (Online)

ПОКРЕТ ПОТРОШАЧА

ПОЗАП

CONSUMERS INTERNATIONAL

Јавно електронско гласило ПОКРЕТ ПОТРОШАЧА број 5 година II

Издаје Покрет за заштиту потрошача - Србије уз подршку
Фонда Зелене акције (*GAF*)
број 5, година I I

Јавно електронско гласило
ПОКРЕТ ПОТРОШАЧА

издавач
Покрет за заштиту потрошача - Србије
Београд, Савска 9/III
www.pokretpotrosaca.org.rs
e-glasilo@pokretpotrosaca.org.rs

главни и одговорни уредник
Петар Богосављевић

уреднички тим
Борка Вишнић
Драгана Пантелић
Проф. др сци Слађана Шобајић
Проф. др Милан Ж. Балтић
Проф. др Милан Мирић
Драгољуб Симоновић, адвокат
др Лазар Турубатовић

ликовно-техничко уређење
ПОЗАП

Садржај

Уводник 5

Стање и перспективе органске производње у Србији.....7
Нутритивна вредност органски произведене хране и ставови потрошача.....13
Бактериолошка сигурност органски произведене хране.....16
Анализа прописа о органској производњи.....22
Органска храна и задругарство.....30
Усклађивање права потрошача Републике Србије са правом Европске уније
Проблеми, приоритети и предлог решења.....36
Ставови Министарства Трговине, туризма и телекомуникација о повећању
органски произведене хране у Србији, Сектор за заштиту потрошача.....42

Биографије аутора.....43

Прилози.....49
Мере подршке у органској производњи.....50
Српско село и задругарство у оквиру регионалног развоја као предуслов
органске производње хране.....55
Зашто је важно да је органско?.....62
Зашто потрошачи подржавају органску производњу?.....63

Уводник

Органска производња хране доприноси: побољшању квалитета живота и здравља потрошача, заштити и унапређењу квалитета животне средине, привредном и друштвеном развоју земље, очувању биљног и животињског света, бржој примени нове развојне филозофије у пољопривреди и сточарству, афирмацији одрживе потрошње и одрживог развоја, коришћењу компаративних предности Србије, повећању трајног продуктивног запошљавања и бољем остваривању и заштити основних права потрошача. Зато смо припремили и извршили Пројекат ***За бољи избор безбедне хране и заштиту животне средине***.

Пројекат је финансиран из Фонда Зелене акције (*GAF*), као део заједничког пројекта Потрошачке Интернационале (*CI*) и Шведског друштва за заштиту природе (*SSNC*). Подржава промоцију сигурније и одрживе хране за све у земљама у развоју и транзицији.

Учесници *GAF*-а су део шире међународне кампање *OCD* у глобалној „Недељи зелене акције“ (*GAV*), која служи за подизање свести потрошача о одрживој потрошњи и за подстцање активног учешћа у размени знања и умрежавању чланица у ширу кампању Зелене акције.

Фонд Зелене акције је отворен за све чланице CI и партнерске организације у земљама у развоју.

У средишту наше пажње је подстицање убрзаног раста органски произведене хране у Србији, боља заштита животне средине и потпуније остваривање права потрошача на: избор, задовољавање основних потреба, информисање, образовање, безбедност и учешће у доношењу и спровођењу одлука и мера у овим и другим битним областима за заштиту потрошача.

Стручњаци за органску производњу хране, представници надлежних министарстава, произвођачи органски произведене хране и представници Покрета за заштиту потрошача, Српског удружења за храну и исхрану и Задружног покрета, обрадили су теме: *Стање и перспективе органске произведње у Србији*, *Нутритивне вредности органски произведене хране и ставови потрошача*, *Бактериолошка сигурност органски произведене хране*, *Анализа прописа о органској производњи*, *Органска храна и задругарство и Усклађеност права потрошача у Републици Србији са правом европске уније, Мере подршке органској производњи и Српско село и задругарство у оквиру регионалног развоја као предуслов органске производње хране*. Представили су више произвођача органске хране и Национално удружење за развој органске производње *SERBIA ORGANIKA*, резултате организација потрошача из Азије, Африке, Јужне Америке и Европе у *Недељи зелене акције*, извештаје о извршењу Пројекта и део наредних активности.

Тематски број Е-гласила је намењен почетном информисању и образовању потрошача за одговорно одлучивање о избору органски произведене хране и проширивање знања о могућем утицају својих одлука на понуду, безбедност, квалитет и цене органски произведене хране, квалитет животне средине, политике произвођача, диструбутера, продаваца и државних органа у овим областима.

Заједничка Радна група за координацију сарадње са произвођачима, државним, покрајинским и органима локалних заједница, науком и облицима организовања потрошача, независним и невладиним организацијама наставиће припреме Пројекта за „Недељу зелене акције 2018“ и активности произашле из извршавања Пројекта.

Захваљујем се Потрошачкој Интернационали и Шведском удружењу за заштиту природе на подршци и сарадњи.

Посебно се захваљујем г-ђици *Salli Nelson*, Координаторки Пројекта у Потрошачкој Интернационали на изузетној сарадњи, разумевању наших тешкоћа и пруженој помоћи и господину *Alekanderu Sjobergu*, Координатору Пројекта у Шведском удружењу за заштиту природе на корисним упутствима, охрабривању и подстицању на сарадњу.

Велику захвалност дугујем учесницима у извршавању Пројекта, а посебно ауторима вредних стручних радова и презентација, без којих не би било Тематског броја Е-гласила.

Корисницима Е-гласила и сарадњицима у извршавању Пројекта честитам новогодишње, божићне и друге празнике и желим све најлепше у Новој 2018. години.

Петар Богосављевић

Стање и перспективе органске производње у Србији

Проф. др **Снежана Ољача**
Универзитет у Београду, Пољопривредни факултет,
Немањина 6, Земун

Савремену пољопривреду у Србији и у целом свету карактерише велика употреба необновљиве енергије по јединици производа, велика зависност од временских услова који утичу на квантитет и квалитет приноса гајених биљака и опасност од глобалне промене животне средине и њене деградације. У наступајућем времену негативне последице техничко-технолошког развоја, пре свега употреба агро-хемикалија у будућем развоју пољопривреде захтева многобројне прилагођености у коришћењу природних, биолошких, техничких и људских ресурса.

Када се ради о органској пољопривреди, променама у технологији гајења интересантних биљних и животињских врста, мора се приступити на један далеко суптилнији начин. Могућности усмеравања наше пољопривреде ка одрживим системима развоја морају се посматрати у склопу транзиције ка тржишној економији и у односу на техничку, технолошку и економску моћ државе. У том смислу, на изградњи оваквих система треба поставити приоритете, пре свега, на државном, али и на регионалном нивоу, са нагласком на квалитет и већу разноврсност пољопривредних производа.

Са друге стране, агрономска и економска флексибилност органске пољопривреде треба да оствари и одређену социјалну функцију приближавањем сеоског становништва градском, као и да смањи разлику између произвођача и потрошача. Сасвим је извесно, да је наша конвенционална пољопривреда бременита многим проблемима. Ова чињеница нам говори да треба тражити различита решења у правцу њеног опоравка, а један од таквих праваца је органска пољопривреда.

Процењује се да постоји 16 различитих назива за ову врсту пољопривредне производње широм света. Поред органска, најчешће се користе термини: биолошка, еколошка, регенаративна, одржива. Други филозофски концепт има биодинамичка пољопривреда. Принципи и пракса која се примењује је углавном иста или слична. Дефиниција органске пољопривреде коју је дао *IFOAM* (Међународна федерација покрета за органску пољопривреду): Органска пољопривреда је производња пољопривредних производа без синтетичких материја, па та производња не штети здрављу људи и животиња, а преко правилног коришћења природних ресурса дугорочно одржава продуктивност агроекосистема и не оштећује природне екосистеме. Према дефиницији Организације за храну и пољопривреду при УН (*FAO*) и Светске здравствене организације, органска пољоприведа представља систем управљања производњом који промовише оздрављење екосистема укључујући природну разноврсност, биолошке циклусе и наглашава коришћење метода које у највећој мери искључују употребу инпута ван фарме. Она подразумева да се, без обзира на тренутне тешкоће, иде у правцу усклађивања развоја са потребама тржишта и очувања животне средине и за смањењем квантитета на рачун квалитета хране, при чему је неопходно смањити употребу агрохемикалија, а фаворизовати пољопривредне технике које оптимално користе природне ресурсе (рециклирање биомасе и енергије) и смањену производњу отпадних материја.

Основни принципи органске производње

Основне принципе неопходне за развој органске пољопривреде поставила је Међународна федерација покрета за органску пољопривреду - *IFOAM.* На темељу ових принципа заснивају се регулативе Европске Уније у овој области, затим *Codex Alimentarius*, као и Закон о органској производњи Републике Србије. Начела на којима се базира развој органске

пољопривреде према *IFOAM*-у су следећа:

- **Начело здравља** тврди да – Органска пољопривреда треба да одржава и подстиче здравље земљишта, биљака, животиња, људи и планете као једне и недељиве целине. Ово начело износи да се здравље појединаца и друштвених заједница не може раздвојити од здравља екосистема – здрава земљишта производе здрав род који одржава здравље животиња и људи. Здравље је целина и интегритет живих система. Оно није само одсутност болести, већ одржавање телесног, менталног, социјалног и еколошког благостања. Имунитет, отпорност и регенерација су кључне особине здравља. Улога органске пољопривреде, без обзира да ли је реч о земљорадњи, преради хране, дистрибуцији или потрошњи јесте да подржи и ојача здравље екосистема и организама од оних најмањих, који се налазе у земљишту до људских бића. Посебно, органска пољопривреда имаза циљ да произведе високо квалитетну, нутритивно вредну храну, која доприноси превентивној нези здравља и благостања. Имајући ово у виду, она треба да избегава коришћење ђубрива, пестицида, лекова за животиње и прехрамбених адитива који могу да имају штетне ефекте по здравље.
- **Начело екологије** тврди да – Органска пољопривреда треба да се заснива на живим еколошким системима и циклусима, да сарађује са њима, да их подржава и да им помаже да се одрже. Ово начело укорењује органску пољопривреду унутар живог еколошког система. Оно каже да производња треба да се заснива на еколошким процесима и рециклирању. Исхрана и благостање се остварују кроз екологију специфичне производне средине. На пример, у случају биљних засада, то је живо земљиште, за животиње то је екосистем фарме; за рибу и морске организме, водена средина. Органска земљорадња, пасторални и системи сакупљања из природе треба да се уклопе у циклусе и еколошку равнотежу у природи. Ови циклуси су универзални, али њихово деловање је специфично за сваки локалитет. Управљање органском производњом се мора прилагодити локалним условима, екологији, култури и величини газдинства. Уношење нових вредности треба смањити поновним и ефикасним коришћењем материјала и енергије да би се квалитет природне средине одржавао и побољшавао, а ресурси очували. Органска пољопривреда треба да оствари еколошку равнотежу пажљивим осмишљавањем система земљорадње, заснивањем станишта и одржавањем генске и пољопривредне разноликости. Они који производе, прерађују, тргују или троше органске производе треба да заштите и позитивно делују на заједничку природну средину, укључујући пејзаж, климу, станишта, биоразноликост, ваздух и воду.
- **Начело праведности** тврди да – Органска пољопривреда треба да гради односе који осигуравају праведност с обзиром на заједничку природну средину и шансе које пружа животу. Праведност је карактерисана поштењем, поштовањем, правдом и вођењем рачуна о свету који делимо, како између људи тако и у погледу њиховог односа према другим живим бићима. Ово начело наглашава да особе укључене у органску пољопривреду треба да се у међуљудским односима понашају на начин који осигурава праведност на свим нивоима и за све стране – земљораднике, раднике, прерађиваче, дистрибутере, трговце и потрошаче. Органска пољопривреда треба да свакоме обезбеди добар квалитет живота и допринесе суверенитету у погледу хране и смањењу сиромаштва. Она тежи да произведе довољне количине хране доброг квалитета и других производа. Ово начело инсистира да животињама треба да се обезбеде услови и прилика за живот који је у складу са њиховом физиологијом, природним понашањем и благостањем. Природним и срединским ресурсима који се користе у производњи и потрошњи треба управљати на начин који је друштвено и еколошки праведан и треба да се сачува за будуће генерације. Праведност захтева системе производње, дистрибуције и трговине који су отворени и праведни, а произилазе из стварних трошкова животне средине.
- **Начело неге и заштите** тврди да – Органском пољопривредом треба управљати

на опрезан и одговоран начин, како би се заштитило здравље и благостање садашњих и будућих генерација и природне средине. Органска пољопривреда је живући и динамичан систем који реагује на унутрашње и спољне захтеве и услове. Произвођачи у органској пољопривреди могу да подстичу ефикасност и повећавају продуктивност, али без ризика да се угрозе здравље и благостање. Сходно томе, потребно је пажљиво процењивати вредност нових технологија и стално ревидирати постојеће методе. Узимајући у обзир да је наше разумевање екосистема и пољопривреде непотпуно, мора се увек бити опрезан. Ово начело каже да су опрез и одговорност кључни моменти у управљању, развоју и избору технологија у органској пољопривреди. Наука треба да осигура да органска пољопривреда буде безбедна и еколошки одржива. Међутим, научно знање само по себи није довољно. Практично искуство, акумулирана мудрост, као и традиционално и локално знање нуде ваљана решења, тестирана временом. Органска пољопривреда треба да спречи значајне ризике усвајањем одговарајућих технологија и одбијањем оних непредвидивих, као што је генетско инжењерство. Одлуке треба да одражавају вредности и потребе свих оних који могу да трпе последице њиховог усвајања, кроз транспарентне процесе у којима је омогућено и њихово лично учествовање.

Органска производња у ЕУ и свету

Земља са највећим бројем произвођача је Индија, са око 585.000 органских произвођача може се похвалити растућим бројем произвођача. Што се тиче површине под органском производњом, Аустралија се налази на првом месту са 22,7 милиона ha, прате је Аргентина са 3,1 милиона ha, САД са 2,2 милиона ha. Највећи удео органске пољопривреде у односу на укупну пољопривредну површину имају Фокландска острва са 36,3%, Лихтенштајн са 31%, Аустрија са 19,5%. У свету се под органским површинама налази 0,98% пољопривредних површина, око 50,9 милиона хектара.

Највеће тржиште органских производа су САД - годишња потрошња је 35,8 милијарди €, Немачка годишње потроши на ове производе 8,6 милијарди €, а Француска 5,5 милијарди €. Швајцарска је земља са највишом потрошњом органске хране по становнику широм света (262 €), а следе је Данска (191 €) и Шведска (177 €).

Органска производња у Србији

Органска пољопривреда је присутна у одређеној мери на различитим локацијама широм Србије већ двадесетак година. Први подаци о органској производњи у Србији, које је дало удружење *TERRA'S* у Војводини, кажу да се 1997. године органска производња обављала на свега 156 ha и чинили су је, пре свега, ратарски усеви. У извештају Министарства за науку и заштиту животне средине из 2002. године о стању животне средине у Србији, констатовано је да је 651.000 ha или 75% од анализираних пољопривредних површина погодно за органску производњу. Та земљишта нису оптерећена тешким металима, пестицидима, као ни остацима минералних ђубрива. У та подручја се убрајају и заштићена подручја.

У Србији је 2016. године под сертификацином било 14.358 ha укупних пољопривредних површина, према подацима Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде. Постоји тренд раста укупних обрадивих површина под органском производњом, које су у протеклих 5 година порасле за 261,3%. Иако и сада износе свега 0,41% укупних обрадивих површина, овај тренд прате свакако позитивна тржишна кретања. Ратарска производња је процентуално најзаступљенија са 86% укључујући ливаде и пашњаке, следи воћарска производња која заузима 13% површина, а поврће се производи на свега 1% површина од укупне површине под органском производњом.

Површине под органском производњом у 2015. години су се повећале за 62% у односу на 2014. Укупно обрадиво земљиште коришћено за органску производњу у 2015. години (без ливада и пашњака) износи 13.398 ha и пред-

ставља повећање од 81,1% у односу на 2014. Из Табеле 2 се може видети да по површинама доминирају жита (4.252 ha), а да је воће друга доминантна група гајених биљака. Индустријско биље се гаји на нешто повећаним површинама у односу на 2014. годину, а крмно биље се гаји на приближно истим површинама. Гајење органског поврћа је веома мало заступљено, практично на занемарљивим површинама. Исто се односи и на гајено лековито и ароматично биље, јер се ове биљке више користе сакупљањем из природе. Према ранијим подацима из истраживања *GIZ*-а (2013), органска производња се тада одвијала на површини од око 829.000 ha, било да се ради о производима који су већ сертификовани или онима који су у процесу добијања сертификата за органски производ. Наведеним бројем хектара обухваћене су и површине коришћене за сакупљање дивљег воћа, печурака и лековитог биља. Треба напоменути да у Србији не постоји званична методологија на основу које се може добити податак о укупној површини на којој се одвија сакупљање дивљих биљних врста из природних станишта. Најзначајнији потенцијали за ову делатност су подручја око заштићених подручја, посебно оних са високим природним вредностима.

Табела 1. Удео површина под органском производњом у Србији

Година	**Површине под органском производњом (у ha)**	**Удео површина под органском производњом у укупно коришћеном пољопривредном земљишту (у %)**
2012	6.340	0,18
2013	8.228	0,23
2014	9.447	0,28
2015	15.298	0,44
2016	14.358	0,41

Извор података: МПШВ

Табела 2. Површине под органском производњом у Србији у 2015. години

Категорија	**У периоду конверзије (ha)**	**Сертификоване површине (ha)**	**Укупно (ha)**
Жита	2.069	2.183	4.252
Индустријско биље	1.216	1.458	2.674
Крмно биље	397	1.043	1.440
Поврће	45	125	170
Воће	1.291	1.604	2.895
Лековито и ароматично биље	2	68	70
Остало	1.844	50	1.894
Укупно обрадиво земљиште	6.867	6.531	13.398
Ливаде и пашњаци	802	1.097	1.899
Укупно	7.669	7.629	15.298

Извор података: МПШВ

Број газдинстава која практикују органску производњу је око 2000, а 60% њих има мање од 6 ha. Највећи број тих газдинстава је са подручја јужне, затим западне Србије и Војводине. Четвртину или 25% чине газдинства која имају од 10 до 20 хектара земљишта. Земљиште углавном обрађују чланови домаћинства, а свако друго газдинство унајмљује радну снагу за сезонске радове. Избор гајених врста се мења са величином газдинства. На газдинствима са више од 20 ha узгајају се жита и уљарице. На газдинствима са мање од 5 ha земљишта жита се узгајају на малим површинама и само за сопствену употребу, а преостало земљиште намењено је узгајању јагодастог и осталог воћа. Поврће се углавном узгаја на газдинствима чија је величина у распону од 5-10 ha. Сва газдинства већа од 5 ha ипак имају земљиште на коме се ништа не узгаја, а користи се за пашњаке или је запуштено. Што је веће газдинство, већа је и површина под органском производњом, али она никада не прелази 15-25% укупно расположивог земљишта.

У Србији је до сада развијена мала и фрагментирана производња органске хране. Постоје две врсте органских произвођача, самостални и кооперанти. Самостални произвођачи целокупну производњу и пласман организују сами. При том неки произвођачи често развијају и додатни тип производње (мултифункционална органска пољопривреда), где се високо вредној храни додаје и одређени непољопривредни производ или услуга и то често кроз агротуризам. Кооперанти, други тип органских призвођача су далеко бројнији и успешнији. Суштина ове производње је да произвођач буде у уговорном односу са неком од компанија, које им откупљују целокупну производњу, за извоз на страна тржишта, а истовремено им обезбеђују подршку: репроматеријал, едукацију, сертификацију. Вертикално повезивање произвођача са извозницима и прерађивачима је јако препоручљиво, ради лакшег пласмана производа. Процењује се да се свега 1% органских производа прода на домаћем тржишту, а осталих 99% се извози. Тражња за одређеним бројем српских производа премашује понуду. Највећи проценат извоза у укупном извозу има малина, вишња, јабука, боровница. Највећи потрошачи органских производа у ЕУ су Немачка, Француска, Италија и Велика Британија, који су и потенцијална тржишта за наше произвођаче.

На основу података Националне асоцијације за органску производњу *Serbia Organika*, велики проблем представља недоступност одређених сировина потребних за реализацију процеса производње. Семенски и садни материјал ретко се може наћи на тржишту, нарочито у потребним количинама. Употреба ђубрива такође је спорно питање, органска производња ослања се на стајњак и компост. Узимајући у обзир да тек сваки други произвођач узгаја домаће животиње, што је веома мали број, доступан стајњак једва да је довољан да снабде 5-6 ha земљишта хранивима потребним за оптималне приносе. Комерцијална средства за исхрану биља и оплемењивање земљишта релативно су доступна на тржишту, али је спорно питање исплативости њиховог коришћења за органске произвођаче. Одговарајућа и ефикасна средства за заштиту биља такође су ретка, па произвођачи често немају начин да се изборе са болестима и штеточинама, што додатно утиче на смањење приноса и квалитет произведених пољопривредних производа.

Органски пољопривредни производи углавном се продају трговцима на велико и прерађивачким компанијама, са којима скоро 70% примарних произвођача закључује уговоре пре почетка сезоне. Директну продају, нпр. на зеленим пијацама, практикује свега 20% пољопривредника. Због оваквог система, увећање цена које произвођачи остваре за своје органске производе веома је умерено (просечно 10-20%) и потврђује чињеницу да се додата вредност не ствара на нивоу пољопривредног газдинства. Такође, проблематична је и заступљеност производа на тржишту. С обзиром на често присутан недостатак складишног простора, производи су доступни само током главне сезоне, када произвођачи преплаве тржиште. Класирање производа врши сваки други пољопривредник и то углавном према величини, ретко према квалитету. Производи се пакују у пластичну амбалажу. Отежавајућу околност када је у

питању превоз робе представља то што је 40% упаковане робе у паковањима чија је маса мања од 100 kg а само 36% је упаковањима масе веће од 1 t. У сектору су присутне и нове тенденције, наиме велики трговински ланци јачају понуду увозних органских производа, који су ценовно и квалитетом конкурентни домаћим производима. Приметан је и тренд укључивања у примарну биљну и анималну производњу великих компанија, које органску производњу практикују на великим површинама. Производња сточне хране, као и комплетан сектор анималне органске производње, има растући тренд, иако још увек не постоји довољна понуда на тржишту.

Укупна вредност органске производње у Србији је процењена на око 20 милиона €, а већина тих производа иде у извоз, због слабо развијеног домаћег тржишта. Евидентирано је и да се 67 предузећа успешно бави прерадом и производњом готових органских производа. Тржиште органске хране у Србији није довољно развијено, јер је тражња недовољна. Истраживања показују да су у Србији потрошачи свесни постојања органске хране (87%), али су недовољно информисани у вези с важношћу конзумирања ових производа (28,4%) и због тога али и слабе распорострањености, 8% потрошача у Србији купује редовно, а 16,3% понекад купује ове производе. Потрошачи немају довољно развијену свест о потрошњи такве хране, финансијски су ограничени и канали дистрибуције су неразвијени. Специјализованих продавница за ову врсту хране има мало, већа је цена ових производа, као и недовољно развијена и распрострањена производња.

Перспективе и будућност органске производње у Србији

Тражња за органским производима је једина која је у свету, а и у Србији расла и у периоду светске економске кризе (од 2008), а данас наставља тај тренд. Како тржиште органских производа расте на глобалном нивоу брже од раста површина под органским пољопривредним земљиштем, органски производи ће имати све већу вредност и за њима ће се водити тржишна утакмица. Домаће тржиште органских производа је још увек недовољно развијено и поред значајних помака последњих пар година. Пољопривредно земљиште у Србији је уситњено што може да буде предност за органску производњу, јер се пољопривредници могу лакше прилагодити тржишту. Нарочито је велика перспектива у развоју повртарске и воћарске производње, јер су свежи органски производи највише тражени на страном и домаћем тржишту.

Органска производња представља перспективу за пољопривредне произвођаче из Србије који у конвенционалној производњи тешко успевају да остваре конкурентност. Просечна величина газдинства у Србији према попису пољопривреде из 2012. године од 5,4 ha, а газдинства величине 0–2 ha која чине 47,23% представљају погодност за развијање органске производње. Са одговарајућом техничком и инфраструктурном подршком, приноси са малих фарми које користе смену усева (плодоред), стајско ђубриво, природне пестициде и друге одрживе методе, могу да се изједначе са већим фармама које су често штетније за природну средину. Мале фарме су радно интензивне, а органска пољопривреда запошљава за трећину више радне снаге од конвенционалне пољопривреде. Посебно је перспективно повезивање органске производње са потенцијалима развоја агротуризма. Најзначајнији потенцијали су подручја око заштићених природних добара посебно она са високим природним вредностима, II и III зона заштите, која чине 6% од укупне територије Србије. Најзначајнија заштићена природна добра су 5 националних паркова: Тара, Копаоник, Шар планина, Фрушка гора, Ђердап. На територији Србије има 14 паркова природе, од којих су најпознатији: Стара планина, Сићевачка клисура, Вршачке планине, Горње подунавље, Палић. Такође постоји 18 предела изузетних одлика као што су: долина Пчиње, Мируша, клисура реке Градац, Рајац, Овчарско – Кабларска клисура. И такође значајне заштићене зоне водоизворишта, пре свега II и III зона заштите, које су распростањене свуда по територији Србије.

Према истраживањима *FAO* (2014) дефинисани су региони и специфични производи који би

се у тим регионима производили. Војводина за производњу регионално специфичних производа поврће; Западна Србија за производњу регионално специфичних производа: јагодасто воће - малина и купина; Јужна Србија за производњу регионално специфичних производа: коштичаво воће - вишња и шљива; Југоисточна Србија за производњу регионално специфичних производа: сточарство.

На основу ових податка закључује се да би, обзиром на потенцијале које имамо, развој органске пољопривреде могао бити један нови квалитет у животу локалних заједница и наше државе у целини. Развој органске пољопривреде требало би да допринесе оптималном коришћењу природних ресурса, повећању локалне производње и свеобухватном побољшању статуса становништва у руралним регионима. Развојем овог начина производње требало би да се утиче на повећано локално улагање и охрабривање становништва за останак у мање развијеним регионима. Дугорочно, органска пољопривреда би могла допринети смањивању разлика између богатих и сиромашних нарочито брдско-планинских региона, као и остваривању стабилности производње. Тиме би се стекли услови за стране инвестиције и повећање извоза органских производа. У здравственом погледу повећава се свест потрошача о потреби коришћења органске хране у побољшању здравља, нарочито деце и других осетљивих група становништва. У еколошком смислу реализација ове идеје доприноси одржању и повећању биодиверзитета и побољшању квалитета земљишта и вода. У социјалном смислу органска пољопривреда доприноси већој једнакости међу људима, смањењу сиромаштава и бржем одрживом развоју руралних области.

Нутритивна вредност органски произведене хране и ставови потрошача

Проф. др **Будимка Новаковић**, дијетотерапеут
Медицински факултет у Новом Саду

Органски гајена храна је храна произведена без употребе: уобичајених пестицида, вештачких ђубрива са синтетичким састојцима, канализационог муља, употребе генетички модификованих организама, радијације, антибиотика и хормона раста (1).

Регулативе Европске комисије (енгл. *European Commission; EC*) *EC Regulation* 834/2007 и *EC Regulation* 889/2008 (2,3) кажу да је органска производња систем управљања пољопривредним газдинствима, а подразумева примену пољопривредних мера које су у складу са околином и који подразумева значајна ограничења у погледу употребе ђубрива и пестицида.

Органски гајена стока ради добијања меса, јаја, млека и млечних производа мора имати приступ спољашњој средини и мора бити храњена органском сточном храном.

У Републици Србији постоји Закон о органској производњи (4), а из истог Закона проистекао је Правилник о контроли и сертификацији у органској производњи и методама органске производње (5). Закон о органској производњи прописује методе органске производње, регулише сертификацију, именује стручни савет за сертификацију, поставља услове прераде, обележавања, превоза, промета, увоза и извоза. У надлежности Закон о органској производњи су и контрола и казнене одредбе.

Приликом органске пољопривредне производње морају се испоштовати следећи принципи (4):

- принцип здравља земљишта, биљке, животиње и човека;
- принцип екологије: органска производња је динамичан агроеколошки систем који је ослоњен на биолошке циклусе и са природом чини јединствену целину и подстиче њену одрживост;
- принцип праведности и поштених односа према природи, животу уз поштовање заједничког окружења;
- принцип неговања и старања са одговорним управљањем производњом ради заштите здравља и благостања садашњих и будућих генерација и окружења.

Нутритивна вредност

Органску храну потрошачи доживљавају као нутритивно вреднију. Анализа студија објављених у периоду 1958. – 2008. година указала је да нема значајних разлика у нутритивном квалитету између органски и конвенционално (уобичајено) произведених биљних врста у 8 од 11 праћених нутритивних показатеља: витамин Ц, фенолна једињења, магнезијум, калијум, цинк, бакар и укупне растворљиве материје (6). Азотна једњења су утврђена у већој количини у конвенционално гајеним биљним врстама док су фосфор и титрабилне киселине (указују на зрелост биљке) утврђене у значајно већој количини у органски произведеним биљним усевима (6). Наведене резултате поређења нутритивног састава органских И конвенционално произведених биљних усева потврдила су И друга истраживања (7,8).

На нутритивни састав биљних усева утичу сорта, квалитет ваздуха, воде и земљишта, климатски чиниоци, коришћење пестицида и ђубрива, појава болести и начин пољопривредне обраде. Након жетве/бербе на нутритивни састав могу утицати складиштење, транспорт и кулинарски начин обраде намирница (9). На хранљиви састав производа животињског порекла могу утицати узраст, начин узгоја животиње, режим исхране и сезонске промене (9).

Актуелно, нема доказа који указују на постојање значајних нутритвиних разлика између органске и конвенционално произведене хране (6-9).

У Сједњеним америчким државама органски произведена храна се категоризује и постоји (10):

- 100% органски производ који на масу или запремину течности садржи 100% органски произведеног сировог састојка или прерађеног пољопривредног производа;
- Органски производ који на масу или запремину течности садржи не мање од 95% органски произведеног сировог састојка или прерађеног пољопривредног производа;
- Производ произведен са органски добијеним састојцима, а садржи најмање 70% органски произведеног сировог састојка или прерађеног пољопривредног производа.

Ставови потрошача

Резултати истраживања у различитим деловима света указују да се потрошачи опредељују за куповину органске хране из следећих разлога (11):

- Квалитет производа,
- Брига за сопствено здравље,
- Брига за заштиту животне средине,
- Постојања одређеног начина живота (*life-style*).

Квалитет производа.

Потрошаче који купују органску храну више занима нутритивни квалитет хране него цена

производа, а највише се купују поврће, воће, млеко и млечни производи добијени органском производњом (11,12). Особе које купују органску храну, без обзира на место живљења, мисле да је органска храна здравија, укуснија, свежија и да је бољег нутритивног квалитета него храна из конвенционалне производње (11,12).

Брига за сопствено здравље.

Потрошачи који користе органску храну због здравствених разлога могу се поделити у две групе. Једној групи припадају особе које сматрају да конзумирањем органски произведене хране могу унапредити здравље и смањити ризик за настајање болести, а другој групи припадају особе са већ постојећим оштећењем здравља које сматрају да ће конзумирање органске хране допринети бољем решавању постојећег здравственог проблема (12,13).

Потрошачки избор органске хране заснован је нутритивним, сензорним и здравствено безбедним критеријумима (13).

Брига за заштиту животне средине

Брига за заштиту животне средине је значајан мотивациони разлог за куповину органских производа. Потрошачи сматрају да је органска производња мање ризична за одрживост животне средине и врло често се органска храна назива „зелена храна" (греен фоод) мада у стручном смислу наведени називи нису синоними. Купујући органске производе потрошачи верују да доприносе заштити животне средине на било који начин (11,12).

Начин живота.

Демографски посматрано млађе особе и особе женског пола више купују органску храну. Жене старости 30-45 година са децом више користе органски произведену храну. Породице са високим приходима су потрошачи органске хране и осећају се привилеговно зато што могу да купе органску храну. Особе са вишим нивоом образовања су више заинтересоване за куповину органских производа (12).

Доступност органске хране.

У развијеним земљама света доступност органске хране у уобичајеним супермаркетима се повећава. Доступност органски произведене хране и повећана маркетиншка активност значајно утичу на опредељење потрошача према органској храни. (12,13)

Република Србија

Истраживање спроведено на узорку који је обухватио 212 испитаника изабраних из пет већих градова Србије, Београда, Новог Сада, Ниша, Крагујевца и Новог Пазара показало је да је здравље најзначајнији мотив за куповину органске хране у Републици Србији (81,6% испитаника/потрошача). Следећи мотиви су здравствена безбедност (25,9% испитаника/потрошача) и нутритивни квалитет (23% испитаника/потрошача) (14).

Према класификацији производних својстава здравље и безбедност спадају у кредибилна својства док су одређене димензије квалитета (укус, свежина) означене као искуствена својства (14).

Најзначајније препреке за куповину органске хране у Републици Србији које су испитаници/потрошачи навели су цена, недоступност органских производа, мање привлачан изглед, неповерење у органске ознаке, сиромашна понуда, недовољна информисаност и промоција и незаинтересованост (14).

***

Намирнице добијене органском производњом имају једнаку нутритивну вредност као и намирнице добијене уобичајеном пољопривредном производњом. Предност је у здравственој безбедности органски гајених намирница уз услов да се чувају, транспортују и стављају у промет у стању у каквом су биле током производње односно да се не догоди контаминација током складиштења, транспорта и стављања у промет.

Литература

1. Food and Agriculture Organization of the United Nations and the World Health Organization. Organically Produced Foods. Rome (Italy): Food and Agriculture Organization of the United Nations;2007.

2. EC Regulation 834/2007. Council Regulation 834/2007/EC of 28 June 2007 on organic production and labelling of organic products. Official Journal of the European Union L189, 20.07.2007:1-23.
3. EC Regulation 889/2008. Commission Regulation 889/2008/EC of 5 September 2008 laying down detailed rules for the implementation of Council Regulation (EC) No 834/2007 on organic production and labelling of organic products with regard to organic production, labelling and control. Official Journal of the European Union L250, 18.9.2008:1-84.
4. Закон о органској производњи. Службени гласник РС, бр.30/2010.
5. Правилник о контроли и сертификацији у органској производњи и методама органске производње. Службени гласник РС, бр. 48/2011 и 40/2012.
6. Dangour AD, Dodhia SK, Hayter A, Allen E, Lock K, Uauy R. Nutritional quality of organicfoods: a systematic review. Am J ClinNutr. 2009;90:680-5.
7. Bourn D, Prescott J. A comparison of the nutritional value, sensory qualities, and foodsafety of organically and conventionally produced foods. Crit Rev Food SciNutr. 2002;42:1-34.
8. Hunter D, Foster M, McArthur JO, Ojha R, Petocz P, Samman S. Evaluation of the micronutrient composition of plant foods produced by organic and conventional agricultural methods. Crit Rev Food SciNutr. 2011;51:571-82.
9. The European Food Information Council. Organic food and farming: Scientific facts and consumer perceptions. [Internet].2013 [cited 2017 Sep. 5).). Available from: www.eufic.org/en/food-production/article/organic-food-and-farming-scientific-facts-and-consumer-perceptions
10. United States Department of Agriculture. Labeling organic products. [Internet].[cited 2017 Sep. 5). Available from: www.ams.usda.gov/sites/default/files/media/Labeling%20Organic%20Products%20Fact%20Sheet.pdf
11. Bilal Bash M, Mason C, Farid SM, Iqbal H H, Salem MA.Consumers attitude towards organic Food.Procedia Econ Financ. 2015;31:444-52.
12. Paul J, Rana J. Consumer behavior and purchase intention for organic food. J IntConsum Mark. 2012;29(6):412–22.
13. Bourn D, Prescott J. (2002). A comparison of the nutritional value, sensory qualities and food safety of organically and conventionally produced foods. Crit Rev Food Sci Nut. 2002;42(1)1-34.
14. Вехапи С. Истраживање мотива потрошача који утичу ан куповину органске хране у Србији. Економске теме. 2015;53(1):105-21.

Бактериолошка сигурност органски произведене хране*

Проф. др **Љиљана Трајковић Павловић**

Према подацима спроведених истраживања, мотивисаност потрошача за све већу употребу органски произведене хране повезује се са њиховим потребама да користе храну у којој *уживају* због *лепог мириса и укуса, која је здравија, односно која је нутритивно богатија и здравствено безбеднија, чија производња има мање негативан ефекат на животну средину и хуманији приступ у гајењу животиња чије месо и производи се користе за људску исхрану* у односу на конвенционални начин производње хране. Анализа резултата највећег броја студија показује, да је најснажнији мотив потрошача за коришћење органски произведене

хране, њихово мишљење и став да је тако произведена храна *здравија, односно да садржи мање штетних и опасних загађујућих супстанци, пре свега пестицида, адитива и хемијских контаминената животне средине.*

Иако је код становништва широко распрострањено мишљење да су синтетички пестициди, адитиви и хемикалије присутне у животној средини првенствено одговорне за оштећења здравља која настају услед конзумирања небезбедне хране, процене Светске здравствене организације, базиране на подацима здравствене статистике и резултатима епидемиолошких истраживања, показују да микроорганизми преносиви храноми имају много већи негативан утицај на здравље популације у односу на хемикалије присутне у храни.

Постигнута усаглашеност, докумената Светске здравствене организације, Организације за храну и пољопривреду, Светске организација за заштиту здравља животиња, Европске агенције за безбеднст хране и других стручних агенција, да је „здравље једно“ и да је неопходно да свака земља успостави систем контроле безбедности хране „од њиве до трпезе“, подстакла је појачану контролу присуства узрочника зооноза преносивих храном у примарној производњи, у погонима прехрамбене индустрије и промету. Посебна пажња усмерена је на контролу присутности енетеропатогених сојева *Escherichia coli* (посебно E. coli O157), затим *Salmonella spp , Campylobacter spp, Staphylococcus aureuus-a* и *Listeriae monocytogenes* као и контроли њихове резистентнције на антимикробне лекове који се користе у ветеринарској и хуманој медицини.

Ризични поступци који могу довести до контаминације хране ентеропатогеним бактеријама

Дуж ланца производње хране на конвенционалан начин, као и дуж ланца производње органске хране, постоје бројна ризична места на којима може доћи до контаминације ентеропатогеним бактериама. Произвођачи, прерађивачи и прометници органске хране имају отежане услове организације рада јер не могу користити синтетичке хемикалије као фертилајзере, пестициде, адитиве нити дезинфекциона средства осим у изузетним случајевима (*Regulation EC 834/2010*, Закон о органској производњи, *Сл. гласник РС број 30/2010*).

Земљиште на коме се гаје житарице, поврће и воће као и животиње на отвореним фармама, може бити контаминирано ентеропатогеним бактеријама пореклом из екскрета људи и животиња и антимикробним лековима (утврђено је да биљке имају способност да апсорбују антимикробне лекове). У примарној производњи органске хране много више се примењује **стајско ђубриво**, које, уколико није потпуно „зрело“, садржи бројне микроорганизме. У том смислу врло су илустративни резултати студије *C. Mnyi-Loh-a* и сарданика из 2016.године који су утврдили да се поједине патогене бактерије, узрочници зооноза, у органском ђубриву пореклом са говеђе фарме, у зависности од темепратурних услова и влажности, могу одржати релативно дуго: *E coli O157* од 10-100 дана, *Campylobacter* 28-300, *Salmonella tiphymurium* 28-196, а *Listeria monocytogenes* око 170 дана. Додатни, врло озбиљан, проблем предствља то што неведене бактерије могу бити резистентне на антибиотике који се уобичајено користе у хуманој медицини.

У прозводњи поврћа и воће често се користе **воде** пореклом из **бунара, језера и река** у које могу доспети необрађене отпадне воде из домаћинстава и фарми и воде атмосферских падавина које се спирају са површне тла. Поврће и воће гајено на отвореном увек је изложено **екскретима птица, домаћих и дивљих животиња**. Истраживања су показала да *Salmonella typhimurium* и ентеропатогени сојеви *Escherichia coli* O157:H7 могу преживети у тлу на поврћу дуже од 60 дана (*M Islam* и сарадници 2004).

Органи за варење бројних животињских врста, као и животиња које се гаје за производњу харене представљају стални потенцијални резервоар/извор *Campylobactera*, *Salmonella spp* и других ентеропатогених бактерија. Имајући у виду да је у органској производњи хране употреба хемикалија у одржвању хигијене простора, прибора и личне хигијене запосленог

особља врло рестриктивна, нису изненађујући резултатаи бројних студија који су показали да се у изолатима животиња пореклом са фарми сертификованих за органску производњу чешће изолују патогени микроорганизми у односу на фарме које се баве продукцијом животиња на конвенционалан начин (*Cui* и сар. DE, 2005). У органској производњи хране анималног порекла посебан проблем представаља организација добре **хигијенске праксе у кланицама и прерађивачкој месној индустрији** јер током процеса клања и грубе обраде може доћи до спирања микроорганизама из цревног садр-жаја и коже на већ обрађене делове (*E. Niyondyima* и сарадници 2015).

Недовољно добра контрола здравственог стања и клицоноштва и недовољно добра лична хигијене особа, које су ангажоване на обради меса, брању поврћа и воћа, преради и продаји хране као и припреми оброка, представљају велики ризик за контаминацију хране ентеропатогеним бактеријама (*RQ. Rodrigez*, 2014).

У савременом свету додатни велики проблем предствља **дуг пут** хране од места производње до крајњег корисника. Неадекватни услови складиштења, транспорта и чувања хране на продајним местима омогућавају да се релативно мали број, евентуално, присутних бактерија размножи до броја који може представљати *инфективну дозу* за крајњег потрошача (Светска здравствена организација 2000).

Учесталост колонизације животиња ентеропатогеним бактеријама на органски сертификованим фармама

Доступни литературни подаци показују да је контрола колонизације животиња на фармама ентеропатогеним бактеријама, узрочницима зооноза преносивих храном, врло учестала, посебно на фармама живине, свиња, рогате стоке и крава које се гаје ради производње млека. Истраживања показују да се *Salmonella* и *Campylobacter* могу наћи у 30 - 80% контроисаних узорака. Описани су случајеви да је на серификованој органској фарми утврђено присуство *Campylobacter*-а у 100% контролисаних узорака (*Heuer O* и сар. 2001). Иако су циљеви студија и примењене методе истраживања врло различите, добијени резултати указују да је колонизација животиња на фармама, сертификованим за органску производњу као и животиња које се гаје на конвенционалан начин, релативно велика.

У студијама, спроведеним у нордијским земљама, добијени резултати се разликују. Резултати истраживања у овим земљама показују да је колонизација животиња ентеропатогеним сојевима бактерија релативно ниска.

Слични резултатии добијени су у већини студија које су за циљ имале поређење учесталости контаминације намирница анималног порекла енетропатогеним бактеријама узрочницима зооноза. (в. *Табела 1*.)

Добијени резултати показују да начин производње није толико битан колико примена прописаних мера добре хигинеске праксе.

Учесталост контаминације органски гајеног свежег поврћа ентеропатогеним бактеријама

Последњих деценија непрекидно расте потражња и употреба свежег поврћа што је добро јер ова група намирница садржи диејтна влакна и бројне витамине, минерале и биоактивне састојке. Имајући у виду да начин гајења поврћа и појединх врста воћа може представљати ризик да наведене културе буду

контаминиране патогеним микроорганизмима, велики број студија био је посвећен овом проблему, посебно у земљама које су велики произвођачи и велики потрошачи свежих намирница. Добијени резултати су показали да контаминација контролисаних узорака поврћа индексним микрооорганизмима и енетропатогеним бактеријама није мања у органској производњи у односу на контролисане узорке произведне на конвенционалан начин. (в. *Табела 2*.)

Добијени резултати су показали да контаминација индексним и енетропатогеним бактеријама није мања у органској у односу на конвенционалну производњу као и да проценат контаминираних узорака зависи од спровођења добре хигијенске праксе.

Резистенција на антимикробне лекове бактерија колонизованих животиња и биљака гајених на органски начин

Резистентни сојеви бактерија, чији извор су животиње, могу бити пренесени на хуману популацију директним контактом, путем екскрета, контактом са контаминираним окружењем али и преко хране. Бројне студије недвосмислено су утврдиле да је употреба антибиотика на фармама на којима се гаје животиње за производњу меса, јаја и млека врло распрострањена. У појединим земљама чак око 80% укупне потрошње антибиотка употребљава се у пољопривреди. Тако велика употреба антибиотика није везана за превенцију и лечење болести, већ је директно повезана са њиховим анаболичким својствима. Убрзани анаболички процеси убрзавају раст и скраћују време това животиња што значајно доприноси економској добити власника. Најчешће се користе тетрациклини, пеницилин и цефалоспорини али и друге врсте антибиотика који се такође користе у хуманој медицини. Резултати неколико студија (Heuer и сар. 2011 и 2012; Je и сар, 2012 и Negreanu и сар, 2012) утврдили су да, од укупно унете количине антибиотика, животиње на фрамама искористе од 30-60% а остала количина се екскретима излучи. У насталом биохазардном отпаду у великом броју могу се наћи резистентни сојеви бактерија који представљају богат извор резистентних гена. Кинески аутори (*Zhu H* и сар. 2017) утврдили су да употреба оваковог ђубрива у гајењу поврћа представља озбиљан здравствени ризик за крајњег потрошача.

Сходно резултатима бројних добро контролисаних студија, наведена пракса препозната је од стране Светске здравствене организације, Организације за храну и пољопривреду и Организације за заштиту здравља животиња (стручних агенција у систему Уједињених нација) као значајан доприносећи чинилац у развоју антимикробне резистенције бактерија патогених за хуману популацију с препоруком да земље чланице обезбеде националне планове здруженог мултисекторског мониторинга антимикробне резистенције (*WHO/FAO/OIE* 2016).

Утврђено је и да се резистентн сојеви бактерија могу наћи у дигестивном тракту жвотиња које никада нису примале антибиотике. Познато је да бактерије коменсали, које нормално живе у дигестивном тракту, са патогеним бактеријама, које ту доспеју, могу размењивати гене и да се гени резистенције могу пренети вертикално са мајке на плод и то на више генерација. Истраживања *TB Stantona* и сарадника у Ајови/САД показала су да једна крмача гајена на конвенционалан начин, који подразумева редовно додавање антибиотика у храну, може дневно избацити око 70 милијарди ћелија антибиотик резистентних бактерија као и да се њени гени резистенције могу пренети на наредних десет генерацију потомака гајених на органски начин без додавања антиобиотика у храну (*Stanton* ТВ и сарадници, 2011).

Органска производња хране сматра се погодном за строгу контролу употребе антибиотика на фармама. У појединим земљама чак је у потпуности забрањена. Контрола примене добре праксе на фармама, које гаје животиње у складу са принципима органске производње, показала је да се узгајивачи сусрећу са бројним проблемима које није лако отклонити. Због тога јесу забрињавајући резултати студије *M. Guarddon* и сарадника, спроведене у Шпанији 2015. године, која је утврдила да узорци дечије хране произведене на конвенционалан начин, као и узорци дечије хране произведене на органски начин, садрже тетрациклине на које су

били резистентни, у експерименту коришћени, лабораторијски сојеви *E. coli*.

Стрчњаци, који добро познају ову проблематику, слажу се је да је антимикробна резистенција коменсалних микроорганизама као и патогених бактерија добијених из изолата животиња са органски сертификованих фарми, за сада, ипак, ређа.

**Коришћењем доступних начина претраживања литературе аутор није успео да пронађе резултате истраживања бактериолошке сигурности органске хране произведене у Србији*

Табела 1. ***Учесталост контаминације патогеним бактеријама органске хране анималног порекла***

Аутор	Година	Земља	Врста хране	Контролисане бактерије	Резултати
Zangrel P и сар.	2000	Аустрија	Млечни производи	*E. coli, S. aureus*	Нема разлике[1]
Schwaiger K и сар.	2008	Наемачка	Јаја / љуска и садржај	*E. coli, Campylobacter, Salmonella, Listeria*	Нема разлике[1]
Hoogenboom LA и сар.	2008	Холандија	Свињско месо	*Salmonella*	Нема разлике[1]
Alali WQ и сар.	2010	САД	Живинско месо	*Salmonella*	Ређе[1]
Smith-Spangler C и сар.	2012	САД	Јунеће полутке	*Escherichia coli*	Нема разлике[1]
Агенција за безбедност хране	2015	Велика Британија	Живинско месо	*Campylobacter*	Чешће[1]
Urker B и сар.	2017	Турска	Млеко	*Staphylococcus* - коагулаза позитиван	Већи број[2]

[1]*проценат контаминираних узорака;*
[2] *број бактерија у контролисаном узорку*

Табела 2. ***Резултати студија које су контролисале учесталост бактериолшке контаминације свежег поврћа произведеног на органски/ конвенционалан начин***

Аутор	Година	Земља	Врста поврћа или воћа	Контролисане бактерије	Резултати[1]
Thibordeau A и сар.	2011	Канада	Разно поврће	Ентералне бактерије	Различити резултати
Gomez-Neto N и сар.	2012	Бразил	Зелена салата	Енетералне бактерије и паразити	Чешће
Mafei DF и сар.	2013	Бразил	Разно поврће	Ентералне бактерије	Чешће
Park S и сар.	2013	САД	Разно поврће	*Escherichia coli*	Различити резултати
Ceuppens S и сар.	2014	Француска	Зелена салата	*Escherichia coli*	Чешће
Tango CN и сар.	2014	Ј. Кореја	Разно поврће	*Staphylococcus aureus* *Listeria monocytogenes*	Нема разлике
Khal R и сар.	2014	Египат	Разно поврће	Аеробне мезофилне *E. coli*	Различити резултати
Kuan CH и сар.	2017	Малезија	Разно поврће	*E. Coli* *Listeria monocytogenes*	Различити резултати

[1] исказано као проценат контаминираних узорака

Табела 3. ***Резултати студија које су контролисале антибиотску резистентност бактерија из изолата животаиња гајаних на органски и конвенционалан начин***

Аутор	Година	Земља	Врста животиња	Контролисане бактерије	Резултати [1]
Cui S и сар.	2005	САД	Живина	*Campylobacter Salmonella*	**Ређа** Велика група антибиотика
Halbert L W и сар.	2006	САД	Краве / фарма млека	*Campylobacter*	**Нема разлике** *Ampicillin Teraciklin, Kanamycin*
Alali WQ и сар.	2010	САД	Живина	*Salmonella*	**Учесталија** (*Streptomicin*)
Thibordeau A и сар.	2011	Канада	Живина	*Campylobacter*	**Ређа** /*Eritromycin* **Чешћа** /*Teraciklini*
Keurouanton A и сар.	2013	Француска	Свиње	*E coli /comensal*	**Ређа** *Tetraciklini*
Ostenberg J и сар.	2016	Француска Италија Данска Шведска	Свиње	*E coli /comensal*	**Ређа**/ *Tetraciklini, Chloram-phenicol Ciprofloxacin*
Kampf I и сар.	2017	Француска Шведска	Свиње	*Campylobacter*	**Ређе у Шведској** *Tetraciklin Eritromycin*

[1]Исказано као проценат узорака изолата у којима је утврђено присуство реистентних сојева

Табела 4. ***Резултати контроле присутности гена резистенције бактерија из изолата свиња, са површине поврћа и дечије хране произведене на органски начин***

Аутор	Година	Земља	Врста поврћа или воћа	Контролисане бактерије	Резултати[1]
Ruimy R и сар.	2009	Француска	Разно воће и поврће	Грам негативне	**Нема разлике** (Цефалоспорини)
Stanton TB и сар.	2011	САД	Свиње(орг. и дивље)	Коменсалне бактерије	**Чешће** код органски гајених свиња у односу на дивље свиње (*Hlortetraciklin*)
Guarddon M и сар.	2015	Шпанија	Дечија храна/ Разне врсте кашица са и без меса	*E.coli* лаб.сој	**Нема разлике** у односу на производе добијене на онвенционаланнначин (Тетрациклини)
Zhu H et и сар.	2017	Кина	Зелена салата тло, органско ђубриво	Грам негативне	**Чешће** (Бета лактамски антибиотици)

[1]Исказано као проценат узорака изолата у којима је утврђено присуство резистентних сојева

Анализа прописа о органској производњи

Лазар Турубатовић
Радослав Турубатовић

Људи су почели да трагају за алтернативним поступцима у пољопривреди почетком 20. века. Аустријанац *Rudolf Steiner* 1924. године, оснива биодинамички покрет. Почетни пос тулат овог покрета је био: биодинамичка пољопривреда мора да са заснива на мешовитом газдинству, где се комбинује биљна и анимална производња. Његов основни принцип у пољопривреди је био да се не може дати живот земљишту само додавањем хемикалија у њега. У живи систем земљишта мора да се дода органска материја ојачана "космичким силама" које ће улити живот у такав систем. Из тог разлога биодинамичари користе биодинамичке препарате који (верује се) усмеравају космичке силе у земљиште и тиме повећавају његову плодност и снагу (говеђи рог).

Биолошки покрет основао је *Hans Mueller* у Швајцарској 1940-тих заснован на учењима *H.P. Rusch*-а у Немачкој и још увек је присутан у земљама немачког говорног подручја.

Раних 1960-тих година расте забринутост за здравље људи и животну средину због повећане употребе пестицида у пољопривреди. У то време оснива се група *Lemaire-Boucher* у Француској, а у САД се појављује интерес за органску пољопривреду оснивањем "New Alchemy Institute" и "Ecology Action", организације које покушавају да производе храну са смањеном употребом воде, ђубрива и без пестицида. Позната научница и природњак *Rachel Carson*, 1962. године објављује књигу "Тихо пролеће" (*Silent Spring*), која објашњава погубне ефекте ДДТ и других пестицида на животну средину, а нарочито на птице и друге корисне организме. Та књига постаје најпродаванија у неколико земаља, укључујући САД и постаје кључни фактор у забрани употребе ДДТ у САД 1972 године. "Тихо пролеће" и њена ауторка су означени као зачетници светског покрета за заштиту животне средине.

Исте године (1972) оснива се Међународна федерација покрета за органску пољопривреду – *International Federation of Organic Agriculture Movements* (*IFOAM*). Бржи развој органске пољопривреде започиње развојем аналитичких метода оцене квалитета хране, притиском потрошача и зеленим, еколошким таласом. Тада *IFOAM* (1980) доноси основне стандарде за органску производњу, који су и данас основа за све наредне прописе, без обзира на модификације везане за поступке у оквиру органских технологија.

1990. године се оснива први сајам органских производа *BIOFACH* у Нирнбергу, Немачка (сада највећи светски сајам органских производа).

1991. године донесена је прва законска регулатива у ЕУ о органској производњи (*ECC No. 2092/91*).

1992. године донесени су први прописи (*ECC No. 2078/92*) о субвенцијама за органску пољопривреду у ЕУ у оквиру агроеколошких мера подршке.

2001. године појава болести лудих крава (*BSE*) даје велики замах развоју органске пољопривреде у свету.

2003. године покренути су многобројни истраживачки пројекти у ЕУ који се односе на органску производњу.

2004. године је објављен Европски Акциони План за Органску пољопривреду.

Органска производња

Органска производња је систем одрживе пољопривреде који се базира на високом поштовању еколошких принципа путем рационалног коришћења природних ресурса, упо-

требе обновљивих извора енергије, очувања природне разноликости и заштите животне средине.

Методе органске производње подразумевају примену природних поступака и супстанци, а ограничавају или потпуно елиминишу употребу синтетизованих средстава.

Основне принципе за развој органске пољопривреде поставио је *IFOAM* (Међународна федерација покрета за органску пољопривреду). На тим принципима заснивају се регулативе ЕУ, затим *Codex Alimentarius*, као и Закон о органској производњи и органским производима Републике Србије.

Основни принципи на којима се базира развој органске пољопривреде према *IFOAM*-у су:

- **Принцип здравља** — Органска пољопривреда треба да одржи и повећа здравље земљишта, биљака, животиња, људи и планете у целости;
- **Принцип екологије** — Органска пољопривреда треба да се заснива на живим еко-системима и циклусима, да ради са њима, да их подржава и помогне њиховом одржању;
- **Принцип праведности** — Органска пољопривреда треба да се заснива на поштеним и фер односима према општем окружењу, природи и животу;
- **Принцип неговања и старања** — Органском пољопривредом треба да се управља на опрезан и одговоран начин да би се очувало здравље и благостање садашњих и будућих генерација и екосистема.

Органска биљна производња

Методама органске биљне производње доприноси се минималном загађењу животне средине, поспешивању и одржавању плодности земљишта и очувању биодиверзитета. Приликом избора сорти биља приоритет имају домаће аутохтоне сорте и сорте отпорне на проузроковаче болести и штеточина.

Агротехничке мере које се примењују као што су примена плодореда, здруживање усева, зеленишно ђубрење, наводњавање, гајење међуусева и озимих покровних усева у органској ратарској, повртарској и воћарско-виноградарској производњи, основа су, уз, правилан избор сорти, за успешну биљну органску производњу.

Потреба да се земљиште очува и поспеши његова плодност и микробиолошка активност довели су до специфичних измена у технологији гајења, првенствено када је обрада земљишта у питању. У органској производњи смањује се број и интензитет операција обраде, или њено потпуно изостављање уз задржавање целокупне масе жетвених остатака на површини земљишта.

Што се тиче исхране биљака, највећа пажња се посвећује азоту као основном носиоцу приноса. Азот је незамењиво храниво и регулатор многих еколошких процеса. Производња махунарки стога је важан фактор за везивање азота из атмосфере и његово враћање у тло.

Главни ослонац за биљну органску производњу представљају органска ђубрива као што су: чврсти и течни стајњак, осока, различите врсте компоста, тресет, биљке намењене зеленишном ђубрењу, помије, пиљевина, меласа, морске алге, а дозвољена је примена неких ђубрива минералног порекла прах од стена, калцијумова и магнезијумова ђубрива, калцијум од алги, гипс, сирови фосфати, *Томасов* фосфат, коштано брашно, итд. Поред наведених ђубрива веома је значајна употреба микробиолошких препарата.

Заштита у органској биљној производњи заснива се на превентивним агротехничким и хигијенским мерама, а уколико се болести и штеточине не могу сузбити превентивно, користе се биолошка средства за заштиту.

Методе органске бљне производње прописане су Правилником о контроли и сертификацији у органској производњи и методама органске производње (*Службени гласник РС бр. 48/11*).

Органска сточарска производња

Органска производња тежи успостављању затвореног система производње. Производња

биљака и животиња спада у целовит концепт органске пољопривреде. Иако је могућа производња биљака без сточарства, обрнут случај није дозвољен. Коришћењем природних метода, ослањајући се на локалне изворе енергије и репроматеријала на газдинству, циљ је успостављање јединственог система биљне и сточарске производње.

У органској производњи добробит животиња има висок приоритет. Пре свега животињама треба обезбедити услове за њихов раст и развој у складу са природним генетским потенцијалом. То подразумева поштовање физиолошких и етолошких потреба животиња и стварање услова за испољавање природних функција и понашања.

При организовању органске сточарске производње предност се даје домаћим (аутохтоним) расама које су адаптиране на локалне услове гајења и отпорне на болести. Број животиња на органском газдинству повезан је са површином, како би се избегле индустријске фарме и претерано излучивање нитрата у земљиште и подземне воде.

Принципи органског сточарства:

- Врсте и расе животиња треба да буду прилагођене локалним условима гајења;
- Животиње треба да воде порекло из органског система узгоја;
- Објекти за смештај и држање животиња треба да буду прилагођени одређеној животињској врсти (довољно простора, светла и могућности за боравак напољу);
- Животиње се хране органски произведеном храном са сопственог имања или са имања у региону;
- Забрањена је превентивна употреба антибиотика и других лекова, као и употреба хормона;
- Интензивни системи узгоја животиња нису дозвољени;

Методе органске сточарске производње прописане су Правилником о контроли и сертификацији у органској производњи и методама органске производње (*Службени гласник РС бр 48/11*).

Семе, расад и садни материал

Семе, расад и садни материал који се употребљава у органској производњи мора да буде произведен методама органске производње односно мора имати сертификат.

Уколико на тржишту не постоји сертификовано семе, расад и садни материјал, могуће је, уз одобрење Министарства пољопривреде, користити семе из конвенционалне производње које није хемијски третирано. Семе, расад и садни материјал не сме да води порекло од генетски модификованих биљака.

Предност приликом избора сорти биља имају домаће аутохтоне сорте, прилагођене локалним агроеколошким условима, као и сорте толерантне на проузроковаче болести и штеточина.

Производња семена, расада и садног материјала методама органске производње се пријављује Министарству пољопривреде и овлашћеној сертификационој организацији.

Приплодни материјал у сточарству

Приликом избора раса за органске сточарске системе препоручују се аутохотне расе домаћих животиња. Основна предност ових раса у односу на племените, високопроизводне расе јесте одлична прилагођеност на климатске услове одређеног подручја, као и прилагођеност на гајење у условима малих улагања.

У органској производњи, идеална је репродукција животиња гајених на бази сопствене органске производње, узимање животиња са других органских фарми, а уколико то није оствариво, узимање животиња из конвенционалне производње уз одређена ограничења или модификације.

Коришћење репродуктивног материјала из конвенционалне производње

Коришћење репродуктивног материјала из конвенционалне производње, произвођачима после истека периода конверзије, одобрава

Министарство пољопривреде, трговине, шумарстава и водопривреде.

У периоду конверзије одобрење за коришћење репродуктивног материјала из конвенционалне производње даје овлашћена контролна организација са којом произвођач има склопљен уговор.

Да би Министарство издало одобрење о употреби репродуктивног материјала из конвенционалне производње, које није хемијски третирано, потребно је да произвођач доставити следећу документацију:

1. Попуњен образац (за правна лица: захтев на меморандуму фирме);
2. Декларацију о квалитету репродукционог материјала;
3. Отпремницу, тј. рачун или профактуру о преузимању односно куповини репродуктивог материјала;
4. Фотокопију декларације о квалитету репродукционог материјала са амбалаже (уколико је доступна);
5. Ако је у питању спровођење научноистраживачких испитивања, доказ о коришћењу репродуктивног материјала у те сврхе;
6. Ако је у питању аутохтона сорта, доказ о пореклу репродуктивног материјала.

Одобрење Министарства потребно је прибавити пре сетве, односно садње.
Захтев се шаље на адресу:

Министарство пољопривреде, шумарстава и водопривреде
Дирекција за националне референтне лабораторије
Одсек за органску производњу
Немањина 22-26, Београд

Исхрана биља / Оплемењивање земљишта

За исхрану биљака и оплемењивање земљишта у органској производњи користе се органска, минерална и микробиолошка ђубрива. Средства која се користе у фертилизацији треба да су из органске производње, тј. пореклом са органске фарме или да се налазе на листи дозвољених средстава која одобрава Министарство пољопривреде.

Један од најважнијих циљева у органској пољопривреди је очување „живог" земљишта као основе пољопривредне производње. Повећање хумуса и микробиолошке активности земљишта постиже се правилним ђубрењем и одржавањем структуре земљишта, настирањем земљишта сламом и другим биљним остацима, увођењем култура са дубоким кореном, затим легуминоза и других култура погодних за зеленишно ђубрење. Микроорганизми у земљишту имају важну улогу у обради земљишта и обезбеђивању хранљивих материја биљкама.

Компостирање отпадака, тј. правилно руковање са биљним отпацима и стајњаком и заустављање ерозије земљишта доприносе и заштити животне средине.

Земљиште је потребно обрађивати са лаким оруђима, а током и између вегетације пожељно га је заливати биљним течним органским ђубривима.

Списак средстава за исхрану биља и оплемењивача земљишта дати су у Регистру средстава за исхрану биља и олемењивача земљишта, а која се могу користити у органској производњи

Заштита биља

Заштита биља у органској производњи базира се на минималној употреби материја које нису пореклом са фарме и заснива се на агротехничким мерама које обнављају, одржавају и унапређују еколошку равнотежу.
Сузбијање болести, штеточина и корова је највећи проблем са којим се срећу произвођачи у органској производњи, јер није дозвољена употреба синтетичких хемијских препарата који се користе у конвенционланој пољопривреди.

Заштита биља у органској производњи не подразумева само просту замену пестицида из конвенционалне пољопривреде пестицидима који су дозвољени у органској. У питању је један комплексан систем контроле штетних организама који се ослања пре свега на превентивне мере, као и дозвољене биолошке мере

прописане законом и правилницима о органској производњи. Примена биопестицида само је крајња мера која се примењује у околностима у којима све друге примењене мере нису довољно ефикасне.

Циљ заштите биља у органској производњи је одржавање нивоа штетних организама испод прага економске штетности.

Ипак у органској производњи воћа и поврћа неопходне су додатне мере. Постоји читав низ средстава за заштиту и исхрану биљака, чију употребу у органској производњи одобрава Министарство пољопривреде Републике Србије.

Здраствена заштита и добробит животиња

Основни предуслови за узгој здравих животиња по принципима органског сточарства су:

- узгој еволутивно адаптираних и отпорних раса,
- исхрана и услови држања у складу са стандардима органског сточарства,
- јачање природне отпорности животиња,
- примена алтернативне терапије базиране на биљним препаратима, хомеопатским средствима и сл.

Изражена отпорност аутохтоних раса омогућава и њихово гајење без већих улагања у здравствену заштиту и лечење, па се на овај начин добијају анимални производи посебног квалитета за исхрану људи, који не садрже резидуе различитих антибиотика и средстава за заштиту биља.

Списак средстава за заштиту биља за која важе дозволе за стављање у промет, а која се могу употребљавати у органској производњи.

Прерада органских производа

У преради органских производа користе се искључиво сертификовани органски састојци. Идентификација свих фаза кроз документацију, обележавање амбалаже у свим фазама производње, као и адекватно складиштење кључни су елементи прераде органских производа.

Технолошки поступци у преради органских производа одвијају се у континуитету и без мешања са састојцима и производима из конвенционалне производње. Уколико се паралелно са конвенционалном линијом жели производити и органска линија производа, целокупан поступак прераде мора да буде одвојен у времену или простору од технолошких поступака конвенционалне производње намирница. Такође, неопходно је да сва машинска опрема буде очишћена дозвољеним средствима пре прераде органских производа. Мешање органских и конвенционалних производа стриктно се мора избегавати.

Веродостојна сертификација и обележавање како примарних тако и готових производа важни су за потрошача, како би био у стању да разликује аутентичне органске производе.

Домаћи прерађени сертификовани органски производ може да се обележи националним знаком и кодом/логом овлашћене контролне организације која је у последњој фази производње извршила сертификацију тог производа, ако садржи најмање 95% састојака пољопривредног порекла који су произведени, у складу са законом којим се уређује органска производња.

Не означавају се са националним знаком прерађени производи који садрже мање од 95% састојака пољопривредног порекла који су произведени методама органске производње, али у списку састојака тог производа наводи се укупан проценат органских састојака у односу на укупну количину осталих састојака пољопривредног порекла;

Технолошки поступци прераде у органској производњи прописани су Правилником о контроли и сертификацији у органској производњи и методама органске производње (*Службени гласник РС бр. 48/11*).

Домаћа регулатива

Органска производња је у потпуности контролисана производња.

Законска регулатива представља основ за одрживи развој органске производње и ис-

товремено обезбеђује успешно функционисање унутар тржишта. Примена стандарда у органској производњи гарантује поштену конуренцију и има за циљ заштиту интереса потрошача.

Производња органских производа у Републици Србији регулисана је Законом о органској производњи (*Службени гласник РС бр. 30/10*), који је ступио на снагу 1.01.2011. године.

Овај закон и подзаконска акта детаљно регулишу сва питања која се односе на мето-де органске производње, контролу и сертификацију, прераду, складиштење, транспорт, промет и обележавање органских производа.

Поштовање стандарда и законски прописаних услова производње, прераде, складиштења, промета, обележавања органских производа итд. је под стручним надзором органа државне управе.

Систем контроле органских производа у Србији је успостављен по угледу на систем контроле који је прописан регулативама ЕУ, и то *Уредбом Савета (ЕZ) бр. 834/2007* и *Уредбом Комисије (ЕZ) бр. 889/2008:*

Закон о органској производњи и органским производима (*Службени гласник РС бр. 30/10*)

Правилник о контроли и сертификацији у органској производњи и методама органске производње (*Службени гласник РС бр. 48/11*)

Правилник о изменама и допунама правилника о контроли и сертификацији у органској производњи и методама органске производње (*Службени гласник РС бр. 40/12*)

Ови правилници ближе регулишу:

- Услове које треба да испуни контролна организација за обављање послова контроле и сертификације у органској производњи;
- Методе органске производње;
- Дужину трајања периода конверзије;
- Начин вршења контроле и мере које се одређују у случају утврђених неправилности;
- Садржину, образац и начин вођења евиденције коју води овлашћена контролна организација и садржина и образац збирне евиденције;
- Технолошке поступке прераде у органској производњи, састојке, адитиве и помоћне супстанце које се користе у преради органских производа, начин чишћења и средства за чишћење технолошких линија;
- Изглед ознаке и националног знака;
- Начин складиштења и превоза органских производа;
- Начин превоза органских производа.

Министарство пољопривреде је утврдило списак овлашћених контролних организација за контролу и сертификацију органске производње у 2017. години. Осим на сајту Министарства пољопривреде, овај списак објављен је и у *Службеном гласнику број 96/16* од 2. децембра 2016. године.

Извоз производа

Производи намењени извозу морају бити сертификовани у складу са захтевима стандарда односног тржишта на који се извозе. Изабрамо сертификационо тело такође мора да буде акредитовано у складу са захтеваним стандардима или регулативама.

Већина органских производа из Србије извози се на тржиште ЕУ, САД и Јапана. Тражња за одређеним бројем српских производа премашује понуду (бобичасто и остало воће, прерађено воће и поврће, шумски плодови).

Регулатива ЕУ донекле се разликује од Националног органског програма САД-а (мада је у току 2012.године дошло до приличног усаглашавања) или Јапанске регулативе (*JAS*).

Поштовање стандарда законских прописа у органској производњи је под стручним надзором државних органа.

Одсек за органску производњу

Одсек за органску производњу обавља овлашћивање контролних организација, врши над-

зор над њиховим радом, води збирну евиденцију о органској производњи, одобрава употребу репродуктивног материјала из конвенционалне производње, обавља скраћење периода конверзије.

Одсек за рурални развој

Одсек за рурални развој обавља послове који се тичу унапређења органске производње, предлагања мера за подршку развоју органске производње, праћење прописа ЕУ и припреме стручних основа за израду прописа, координисање рада Стручног савета за органску производњу, међународне сарадње из области органске производње и израђује информације и анализе о стању у органској производњи.

Уколико је производ произведен у складу са стандардима органске производње и у складу са законском регулативом произвођач мора, на видљивом место, а према Закону о органској производњи Републике Србије, да стави национални знак са јасним и видљивим натписом:

Национални знак гарантује да је производ прошао кроз процес контроле и да је сертификован у складу са строгим регулативама од стране сертификационог тела које контролише Министарство пољопривреде, трговине, шумарства и водопривреде.

Постоје и пољопривредни производи који су још увек у тзв. прелазном периоду (период конверзије који обично траје од 2 до 3 године), али се већ производе методама органске пољопривредне производње. Они још увек не могу да буду означени као органски и да се обележе националним знаком. Они се означавају:

ПРОИЗВОД ИЗ ПЕРИОДА КОНВЕРЗИЈЕ

Уколико производ нема ову ознаку већ само префиксе „Био“, „Еко“ или „Органско“, то значи да није органски производ.

Сертификовани органски производи продају се на пијацама, у специјализованим продавницама, мегамаркетима и на самим фармама.

Произвођач је дужан да приликом стављања у промет органских производа поседује важећи сертификат овлашћене контролне организације.

У малопродајним објектима, у којима се продају органски производи, може на видном месту да се стави табла, плакат, односно налепница са ознаком којом се обележава органски производ.

На пијацама на којима се продају органски производи, произвођачи и дистрибутери морају на пијачној тезги истаћи ознаку којом се обележава органски производ, као и копију сертификата, односно потврде коју издаје овлашћена контролна организација ако се ради о увозним производима.

На амбалажи/паковању, рекламном материјалу, пратећој документацији и етикетама органских производа могу се налазити термини односно скраћенице који означавају порекло органског производа као што су: еколошки, биолошки, органик, односно еко, био и орг. и сл., као и приватна ознака произвођача или удружења произвођача.

Процедура укључивања у органску производњу је следећа:

- Информисање о овлашћеним контролним организацијама за текућу годину;
- Успостављање контакта са контролним организацијама;

- Подношење пријаве за укључивање у органску производњу коју вам доставља одабрана контролна организација;
- Закључивање уговора између произвођача и контролне организације;
- Почетак процеса конверзије почиње да тече од дана потписивања уговора;
- Подношење захтева за издавање сертификата је по истеку периода конверзије.

Сваки учесник органске пољопривреде мора да буде контролисан (произвођач, прерађивач, трговац, продавница на велико или на мало, извозник, ресторан) и да има сертификат којим се потврђује да је његова делатност била под контролом контролне организације. Сваки контролисан ентитет има свој сертификат (нпр. за производњу, за прерадени производ, трговину на мало, извоз, за ресторан итд).

Стручном контролом утврђује се да ли је неки производ, процес или услуга у складу са стандардима органске производње. Контролу врше овлашћене контролне организације. На основу извештаја из стручне контроле, доноси се одлука о сертификацији органских производа и издаје се сертификат. Сертификација је поступак на основу кога овлашћена контролна организација издаје писмено уверење (сертификат) којим потврђује да је органски производ произведен у складу са Законом о органској производњи.

Сертификат је једина гаранција потрошачу да је органски производ произведен у складу са стандардима органске пољопривреде.

Сертификат који се издаје за органски производ важи годину дана од дана издавања. Добијањем сертификата од овлашћене организације стиче се право на коришћење националног знака „органски производ“ и логотипа сетификационог тела на етикети производа. Обележавање производа је важан елеменат сертификације. Функција правилног обележавања је да на тржишту одвоји органске производе од осталих „лажних” органских, како потрошачи не би били доведени у заблуду. Због тога етикета мора да садржи све информације у складу са законском регулативом на основу којих ће купац проценити да купује сертификован органски производ.Уколико се производи из органске производње увозе, поред поседовања сертификата надлежног органа земље порекла органских производа, увозник је дужан да обезбеди и потврду (ресертификат) који му издаје овлашћена организација на његов захтев.

Промет органских производа као и оних из друге године конверзије (који се тако могу означити тек по истеку годину дана од потписивања уговора са контролном организацијом) може да се обавља на самом имању, у малопродајним и велепродајним објектима, на пијацама, као и на изложбама, сајмовима и осталим промотивним манифестацијама.

Произвођач је дужан да, приликом стављања у промет органских производа, поседује важећи сертификат или потврду о конверзији овлашћене контролне организације.

На амбалажи/паковању, рекламном материјалу, пратећој документацији и етикетама органских производа могу да се налазе термини, односно скраћенице, који означавају порекло органског производа као што су: еколошки, биолошки, органик, односно еко, био и орг. и сл., као и приватна ознака произвођача или удружења произвођача.

У малопродајним објектима, у којима се обавља промет органских производа, може на видном месту да се стави табла, плакат, односно налепница са ознаком којом се обележава органски производ.

На пијацама на којима се обавља промет органских производа, произвођачи и дистрибутери морају на пијачној тезги истаћи ознаку којом се обележава органски производ, као и копију сертификата, односно потврде коју издаје овлашћена контролна организација ако се ради о увозним производима.

***

Органска производња у Србији је све популарнија и економски значајнија, а захваљујући потенцијалима који се пре свега огледају

у уситњеном поседу и земљишту које није контаминирано штетним материјама, овај вид пољопривреде може значајно да допринесе развоју руралних подручја, а тиме и пољопривреде уопште.

Органска храна и задругарство

Др **Драган Марковић**
Проф.др **Живко Марковић**

Изразита је планетарна поларизација између профитерске и генеричке репродукције друштва. Прва је посвећена профиту, а друга животу са тим што се профитерска, на рачун живота, све више окреће профиту, а генеричка, за рачун профита, све мање животу. Једна се руководи тренутним, односно краткорочним, интересима профита, а друга трајним, односно дугорочним интересима живота. И док је профитерска репродукција посвећена личним, односно приватним интересима профитера, генеричка репродукција се посвећује општим, односно друштвеним интересима живота.

Да би се руководила општим интересима друштва, држава би морала да се првенствено посвети животу, а под доминацијом профитерске репродукције она се превасходно посвећује профитерству. Зато се и друштвени напредак официјелно мери растом душтвеног производа а не унапређењем душтвеног, односно људског живота, па се и у јавним медијима више промовише него живот, и вештачка храна више од органске хране.

Задружна производња органске хране

Да би се одржало и развијало, савремено задругарство би у производњи органске хране морало ићи не само упоредо, него и испред саверемене технологије, подстицањем нових, а не само применом готових технолшких изума. То може само доследном применом задружних вредности и принципа, чијим би игнорисањем било осуђено на пропадање и нестајање.

Уместо јурења за кредитом, на којем други профитирају, савремена задруга треба да јури за знањем на којем ће сама профитирати, и у сопствену корист и у корист целог друштва. Ради тога, задругарство треба да се, пре све-га, посвети стваралачком раду, нарочито истраживању могућности у проналажењу технолошко-економских и других неопходних решења за савремену производњу органске хране. Па уместо за бесплатни извоз, Србија стваралачки кадар треба да школује за потребе сопственог развоја, чије су перспективе у

производњи органске хране, без које се човечанство не би могло одржати, а поготову од „беле куге“од које је оболела Србија.

Ради тога, Задружни покрет би морао покренути иницијативу: за стваралачку трансформацију целог друштва систем васпитања и образовања, који би оспособљавао не само за примену постојећих знања већ и за откривање нових сазнања; увођење задругарства (задружних вредности и принципа са практичном применом) у све програме школског образовања, уношење у одговарајуће образовне програме значаја органске хране за здравље и живот човека; израду и реализацију научно-истраживачких пројеката постојећих и нових научних организација, посвећених проналажења нових технологија за производњу органске хране: систематско јавно и интерно информисање о задругарству, и посено о производњи и промету органске хране.

Покретање поменутих иницијатива имало би смисла само под условом да постоји лична и колективна мотивација за стицање и пактичну примену одговарајућих знања. А она се може стећи само доследном применом задружних вредности и принципа која би довела до савременог препорода задругарства и његове улоге у задовољавању животних потреба и личних интереса задругара, што се са садашњом маргиналном улогом постићи не може. Основни услови за то су: еквивалнтна расподела новостворене вредности према радном и пословном доприносу; преношење задружне имовине у заједничку својину задругара; и пословно интегрисање задругара и задружних организација у јединствено задружни систем.

Доследна примена еквивалентне расподеле новостворене вредности је неизоставни услов за укидање индивидуалне и класне експлоатације, те замену отуђеног најамног рада слободним задружним радом, привлачним и за незапослене и за већ запослене задругаре. Еквивалентна расподела се, међутим, не може вршити на основу претпостављеног рада: помоћу школске спреме, радног места, функције, времена проведеног на раду или путем уравниловке, већ на основу егзактног вредновања остварених резултата рада помоћу технолошко-економских параметара. Друштвено потребног времена; сложености рада; остварног квалитета; утрошених средстава; и објективних услова рада, изражених одговарајућим нормативима и стандардима, чијим сесравњивањемутврђујеобјективнаекономска вредност производа, каква се у просеку стиче и стихијном тржишном реализацијом ако се изузму рани монополистички и други неекономски утицаји.

Други битни основ радног и пословног доприноса, односно еквиваленти размене и расподеле су уложена екстерна средства: новчана или неновчана, односно натурална у облику земље, пословних зграда, механизације, сточне запреге, сировина и др., која се економски вреднују и збрајају са доприносом живим радом. Изостављање овог основа чинило би радни и пословни допринос крњим, расподелу нееквивалентном и неправедном, а екстерна улагања дестимулативним и неинтересантним.

Уложена екстерна средства морају се претворити у својинске уделе у основним средствима, односно имовини задруге, чиме се она не отуђују од улагача, који њима с осталим задругарима заједнички раполажу и управљају, а у случају иступања из задруге повлаче и уложена средства. Уколико би се тиме рад и пословање задруге отежали, уложена средства се не би морала повлачити ако би се њихова економска вредност надокнадила из остварене добити или из резервног фонда задруга.

Поред екстерних удела, основна средства, односно имовина задруге морају се стицати и из интерних удела задругара, који се на основу њиховог индивидуалног радног и пословног доприноса, издвајају из остварене добити задруге. Тако се формира недељиви пословни односно развојни фонд задруге, као заједничко власничко задругарство. А да се он не би делио и крњио, удео задругара који иступају из задруге, такође треба накнађивати из остварене добити или из резервног фонда задруга.

Ради технолошке рационалности и економије обима, задруге треба да се међусобно пословно

повезују и удружују у сложене задруге или пословне савезе, који такође раде и послују по задружним принципима. Рационално је и економски оправдано да задруге у оквиру пословних асоцијација удружују све функције које не могу саме обављати или је рационалније и економичније да их обављају заједнички. То је нарочито неопходно за пољопривредне задруге, које због природе пољопривредних послова, не могу да рационално саме користе савремену механизацију. А заједничке набавке и пласман готових проивода, развојна истраживања, задружно информисање и образоање, маркетинг, те разне техничке, интелектуалне рачуноводствно-књиговодствене и административне услуге су готово од општег заједничког интереса.

Под наведеним условима могу се мобилисати сви расположиви потенцијали за задружну производњу органске хране. У пољопривредну задругу могу се удружити физичка лица са сопственим производним средствима: без икаквих срдстава, или само са производним средствима која из било којих разлога не могу сама користити. Тиме се задруга отвара за све који производњом органске хране могу осваривати своје интересе и животне потребе.

Сви чланови пољопривредног домаћинснтва који се на заједничком газдинству баве производњом органске хране, треба да буду поноправни чланови задруге, а не само старешина домаћинства, чиме се задржавају патријахални односи, којима се практично обеспревљују остали чланови домаћинства, што их, поред осталог, гони са села тражећи посао ван породичног газдинства. У том случају, породично газдинство може да, у складу са задружним правилима, послује као самостална радна, организациона и економска јединица задруге, односно као задружни огранак, на челу са старешином или неким другим чланом домаћинства, као пословођом.

Треба омогућити да се у производњи органске хране, на неком породичном или ванпородичном газдинству, запосли и радно способно лице које нема никаквих средстава, под условом да задружни улог одради кад се запосли. Требало би да, ради индивидуалног запошљавања, задруга има и посебан огранак, чиме би се проиводни капацитети органске хране повећавали упоредо са породичним газдинством.

Земљопоседницима који земљу не обрађују, више би одговарало да је улажу у задругу него да је продају или дају у закуп чиме је трајно или привремено отуђују. Заједничким улагањима на принципу еквивалентне размене и расподеле задржавали би свој својински субјективитет и непосредно суделовали у заједничком коришћењу, управљању и расподели остварене добити по основу пословног доприноса, а при иступању из задруге повлачили би и своју имовину. С обзиром на огромне комплексе обрадиве а необрађене земље, тиме би се знатно повећале могућности за производњу органске хране, уз истовремено знатно повећање запосленсти незапослене радне снаге.

Пошто у Србији преовлађују ситни поседи обрадивог земљишта, њихово задружно повезивање у производњи органске хране било би од великог значаја и за њихове поседнике и за друштвену заједницу. Али, ако се омогући неограничена продаја земље, дошло би до повећане тражње и продаје, чиме би се национални земљишни фонд смањио, а тиме и могућности за производњу органске хране, коју практикују углавном ситни произвођачи. Зато би се здругарство морало одлучно одупрети националном отуђивању пољоприврдног земљишта, не само ради органске хане већ и због много других разлога од националног значаја.

Зајединчка улагања у производњу органске хране су од обостраног интереса, и за улагаче и за задругу. Тржишним отуђивањем своје земље, индивидуални земљовласници би се излагали ризичним ћудима еквивалентне размене, у којој углавном губе, а задруга би се задуживала скупим кредитима, чиме би такође губиле. Само еквивалентном разменом и расподелом, обе стране би задружном производњом обезбеђивале пословну сигурност и добијале сразмерно улагањима, чиме би се заједничким улагањем производна цена органске хране

стабилизовала и смањивала.

Слични ефекти постижу се и заједничким обављањем задружних функција и услуга. Заједничким набавкама и пласманом производа и услуга обезбеђују се: стабилније пословање, повољније набавне продајне цене те одговарајућа економија обима; задружним истраживачким, образовним, информативним, маркетиншким, техничким, интелектуалним, рачуноводственим, књиговодственим и другим услугама, врше се велике уштеде и смањују укупни трошкови пословања.

Може се очекивати да ће се доследном применом задружних вредности и принципа производне предности задругарства све више потврђивати економским предностима: повећањем продуктивности, конкурентности и доходовности. Да се оне не би неутралисале профитоманским „предностима“ експлоататорске производње, морају се проширити и предностима задружног промета, где се производне предности економски валоризују, а у промету их чека потрошач са својим генеричким и изврнутим негенеричким интересима, потребама, жељама и страстима.

Промет органске хране

Највећа генеричка предност задружног промета је еквивалентна размена, насупрот нееквивалентној размени профитоманске репродукције, где се играју све могуће игре да се тржишни партнер наведе на „танак лед“: изигра, превари и „опљачка“. Захтев за еквивалнтном разменом у међународном промету истакле су неразвијене земље целог света у Декларацији уједињених нација 1974. године, којој су се развијене монополистичке силе здушно супроставиле захтевом о квази слободном тржишту, на којем се са неразвијеним земљама могу поигравати како хоће.

Суштина еквивалентне размене је у томе да на истински слободном и праведном тржишту, у равноправној размни свако економски добија сразмерно томе колико даје, како је у стара времена док људи још нису једни друге експлоатисали, и вршила робна размена. А на српској селу таква „поштена“ размена се задржала још доскора, док се нису осетиле „сласти“ прљаве преверантске трговине.

Еквивалентна размена не може се одржати на отуђеном тржишту, где под доминацијом моћних монополистичких сила влада нееквивалентна размена. Зато се она покушава оживети у локалним заједицама, где се врши у непосредним односима између произвођача, давалаца услога и потрошача, као алтернатива профитоманској глобализацији. У локалним заједницама САД развија се локална индустрија и пољопривреда „са подршком зајднице (*ППЗ*), која је непосредно, без посредоване трговине повезане са порошачима.

Ради обостраног и општег интереса, задружни промет органске хране треба да се врши непосредном еквивалентном разменом између произвођача и потрошача, у којој нико неће губити а сви ће добијати. То што би присвајали профитерски посредници, делили би међусобно произвођачи и потрошачи, јер би се и из промета искључивала индивидуална и класна експлоатација, а органска храна би за све била јефтинија. Задруге се не би бавиле профитерским посредовањем већ самоорганизовањем непосредног промета између произвђача и крајњег потрошача. Такав промет могао би се организовати на више начина.

Најнепосреднији начин колективног промета могао би се организовати преко потрошачких огранака произвођачких задруга, који би се оснивали по насељима и радили у складу са правлима произвођачке задруге. Преко огранака би се снабдевали сви заинтересовани потрошачи а не само задругари, који би ако су редовни купци могли имати статус задругара. На тај начин би сви потрошачи као стални чланови огранка непосредно учествовали у управљању задругом, вођењу пословне политике и доношењу задружних одлука о свим битним питањима њеног рада пословања, па и о свему што је повезано са производњом и прометом органске хране, стални потрошачи могли би суделовати и у суфинансирању задружне производње органске хране за сопствене потребе или за шири промет.

Други облик непосредног колективног промета између произвођача могли би бити произвођачки огранци потрошачких задруга, попут произвођачких погона првобитних потрошачких задруга. Њих би могли чинити нарочито индивидуални и групни произвођачи, односно пољопривредна домаћинства која би производила органску храну. Они би за то сигурно били заинтересовани пошто би обезбедили сигуран пласман својих производа, по ценама непосредно уговореним са сталним потрошачима, а могли би бити и пуноправни чланови потрошачке задруге, којом би са осталим задругарима непосредно управљали. Од обостраног интереса било би и заједничко суфинансирање одређених производних програма који би се састављали по унапред исказаним потребама, жељама и укусима потрошача. (*Зборник Глобализација, Едвард Голдсмит, КЛИО, Београд, 2003, стр. 479.*)

Трећи, Законом институционалитовани облик су сложене задруге, са произвођачким и потрошачким задругама у њиховом саставу, међу којима треба да се успостављају непосредни пословни односи. Оне могу да носе и реализују заједничке програме органске хране, коју ће једне производити, а друге организовати њен промет. То пружа максималну могућност за обједињавање многих репродукционих функција, чијим се заједничким обављањем могу остваривати велики економски ефекти, који би органску храну учинили јефтинијом. А много би значило и за конституисање интегралног и стабилног система задружне репродукције, у којем би потрошачке задруге имале сигурне добављаче, а произвођачке осигуран пласман органске хране за познате потрошаче.

По моделу сложене задруге могли би се стварати и шири пословни савези, на путу настајања националног и интернационалног система задружне репродукције, којом би се отварао све шири простор и за репродукцију органске хране. Ради тога би требало радити и на томе да се у пословне системе Србије укључују и иностране задруге, како би се самоизоловано и херметички затворено србијанско задругарство отварало и укључивало у међународни задружни покрет.

Такав тренд је неизоставни услов за развој потрошачког задругарства, којег у Србији више готово и нема, а без њега не може бити ни масовног самоорганизованог промета органке хране, па ни њене масовне потрошње, чиме се доводи у питање и масовна производња органске хране. Производња и промет органске хране мора се развијати као масовни самоорганизовани покрет иначе неће бити јер ће је угушити масовна вештачка храна, каква профитоманска енденција одавно постоји.

Потрошачке задруге нису трговачке организације већ посредници у организовању непосредног промета између добављача и крајњег потрошача, а добављачи треба да буду сами непосредни произвођачи органске хране. Зато задруга не купује и не препродаје храну потрошачима него организује њихово самоснабдевање, које фактички врше сами потрошачи као чланови сопствене задруге. Уколико задруга отвара своје „продавнице“, оне не раде као трговачке радње него као прихватно-дистрибутивни објекти, преко којих се роба добављача директно доставља потрошачу, што се може вршити и на отвореном простору или достављањем до „кућног прага“.

Предности таквог промета су велике: роба се не лагерује, не препакива и не претовара; задруга се ослобађа допремања, превоза и развожења, штеди се у материјалу и радној снази. А потрошачи добијају свежу храну по поруџбини; приликом пријема на лицу места контролишу меру, исправност и квалитет робе коју су поручили; и плаћају је по унапред договореној цени и условима плаћања, и под другим условима испоруке. Служба задруге оглашава понгеде добављача, прикупља поруџбине потрошача, уговара испоруку са добављачем, организује прихватање и дистрибуцију поручене робе; наплаћује се и од потрошача и пазар уплаћује на рачун добављача по одбитку уговорене накнаде за услугу организације промета, док добављач сноси прометне трошкове измиривања административних обавеза према држави.

Таквим прометом, и добављач и задруга заобилазе прометне трошкове профитерског

посредовања које би практично сами сносили, а међусобне обавезе измирују еквивалентном разменом којом свака страна добија сразмерно томе колико улаже, како се на основу усложеног друштвено потребног рада и средстава утврђује и економски оправдана цена производње органске хране. Потрошачи могу преко своје задруге суделовати у суфинансирању производње хране, за колико би има била умањена цена испоручене робе.

Пошто резултати рада и пословања потрошачке задруге зависе поглавито од обима обављеног промета, она је мотивисана да послује са што већим бројем потрошача, при чему потрошачи који се редовно, претежно или често снабдевају преко задруге треба да буду њени пуноправни чланови, што подразумева да су сувласници задржне имовине и да непосредно суделују у управљању задругом. Ради тога би требало да минимални чланови улози буду што нижи, како би се сви заинтересовани потрошачи могли учланити у задругу, чему одговара и готово симболични обавезни улог предвиђен Законом о задругама.

Ради што већег обима промета, задруга би могла имати и стална продајна места у продајним објектима и на пијачним и уличним тезгама, за снабедевање случајних односно повремених купаца који нису чланови задруге. На њима би радили стално запослени продавци задруге, са пуном одговорношћу, правима и обавезама према задружним првилима и задружним пословним критеријумима, а робом би их снабдевали стални добављачи задруга.

За обезбеђење пословног континуитета, потрошачка задруга треба да међу непосредним произвођачима органске хране има сталне добављаче, као своје пуноправне чланове, или да се по задружним правилима удружи с одговарајућим произвођачким задругама. Да би се искључило свако изигравање пословног поверерња потрошача, пословним уговорима треба прецизно утврдити и санкционисати међусобна права и обавезе потрошачке задруге и њених добаваљача, уз поштовање највишег пословног морала који би се поготову у производњи и промету органске хране, морао заснивати на моралним обзирима произвођача и потрошача према самима себи.

Економију обима промета органске хане, потрошачке задруге треба да остварују и заједничким снабдевањем од истих сталних добављача. Ради тога би било сврсисходно нарочито колективно снабдевање преко сложених задруга, односно задружних пословних савеза, непосредном сарадњом са њиховим произвођачима органске хране. Тиме би се поред смањивања прометних трошкова, постизало и повољније снабдевање од истог добављача.

Пословни резултати потрошачке задруге највише зависе од мотивације потрошача да се снабдевају преко задруге и личне мотивације вршилаца задружних послова. А мотивација самих потрошача зависи, пре свега, од квалитета и цене органске хране. Задруга се мора борити да природним квалитетом органске хране надмаши привидни и лажни квалитет вештачке хране, што се може постизати очигледном презентацијом конкретних узорака органске хране, уз објективно пропагирање њеног значаја за живот и здравље човека, ослањањем на науку и струку, научна сазнања и стручна знања. А профитоманским ценама вештачке хране може се успешно конкурисати економским предностима задругарства подизањем задружне економије на највиши могући ниво, да би се цене органске хране спуштале на што нижи ниво. За то се мора максимално користити лична мотивација задружних послова, као највећа компаративна предност задружне економије, ради чега је наопходно доследно спроводити еквивалентном разменом и расподелом према радном и пословном доприносу и отуђену задружну својину трансформисати у заједничку својину свих задругара. Стога се према задружним пословима мора формирати и мрежа њихових вршилаца, а не према статичким, а приори фиксираним, радним местима и функцијама, тако да вршиоци иду за пословима а не послови за вршиоца, те да би организатор промета органске хране јурио за потрошачима, а не потрошач за организатором.

Радна мрежа задруге мора бити флексибилна, да би се и расподела према раду као његовом

мотиватору, могла флексибилно вршити. Задружни повереници и пословођа задружних огранака, као најнепосреднији аниматори и дистрибутери органске хране, треба да се распоређују према боравишту потрошача, и по њиховим захтевима мењају или остају на истом одредишту. А они би морали бити и главни пропагатори органске хране, зависно не само од њеног квалитета и погодности снабдевања, већ и од квалитета прометних услуга и личног опхођења према потрошачима.

Радни допринос и личне зараде свих вршилаца задружних послова, без обзира да ли су у радном или уговорном односу, на сталном, привременом или повременом раду, морали би се одређивати на основу обима извршеног промета, сложености рада, квалитета прометних услуга, коришћења средстава рада и објективних услова промета и доводити у непосредну зависност од укупних резултата рада и пословања, односно оствареног дохотка задруга. Тиме се искључује волунтаристичко и формалистички предодређено преливање доходка, којим своје зараде једни стичу на рачун других. Од заједничког колача свакоме припада део еквивалентан индивидуалном квантуму његовог уложеног рада.

То је неизоставни услов да сви вршиоци задружних послова буду максимално мотивисани, како за свој индивидуални радни учинак, тако и за укупне резултате заједничког рада и пословања целе задруге. На томе се заснива лична и колективна мотивација за улагање у фондове задруге, као заједничко власништво свих задругара, којим они суверено и непосредно располажу.

Такви економски односи су непосредна основа демократског управљања задругом, као и интегралном солидарном заједницом, у којој свако ради, брине и живи за све и сви за свакога. А преко интегралног задружног система такви односи се шире на целу друштвену заједницу. Што је најсигурнија гаранција да задружна производња и промет органске хане постане најпоузданија узданица заштите и одржања здравља и живота целог људског рода.

Усклађивање права потрошача Републике Србије са правом Европске уније

Проблеми, приоритети и предлог решења

Mr Sc **Нада Н. Дебељачки**
Покрет за заштиту права потроошача - Србије

Историјат

Грана права која регулише заштиту права потрошача је нова грана права, како у међународном праву, тако и у нас. Право заштите потрошача, које постоји око 150 година у Сједињеним америчким државама, почиње да се развија у току шездесетих година XX века у државама развијене тржишне привреде Еврпе, у циљу обезбеђивања заштите слабије стране

у склопљеном правном послу, узимајући у обзир критеријум економске снаге, знања, искуства и информација које су на располагању. Остваривање права грађана је пороцес који се одвија постепено и континуирано. Бољи избор безбедне хране и заштита животне средине су у корелацији, и такође представљају процес.

Облици организовања потрошача у градовима, општинама и другим територијалним и јединицама локалне самоуправе су:

- Савети,
- Организације,
- Потрошачке групе и
- Друге форме организовања потрошача

Организација Уједињених нација (*УН*) је 1985. године на Генералној скупштини усвојила *Резолуцију број 39/248* у овој области. Тиме су установљене *Смернице УН за заштиту потрошача*, које представљају декларацију најбољих пракси у праву и политици заштите потрошача.

Смернице иако нису обавезујуће, обухватају осам основних начела. Владе су се споразумеле и установиле политички оквир за примену истих на националном нивоу у виду сета циљева за заштиту потрошача. Неке спроводе владе, а неке привредни сектор.

1999.г. Смернице су иновиране, а 2015.г. усвојене су нове Смернице из области заштите потрошача, којима је унапређена ова важна област.

ОЕЦД - Одбор за политику заштите потрошача свој рад заснива на истраживањима, анализи, размени информација, установљавањем смерница за решавање проблема и испитивањем начина за јачање резултата јавних политика у области заштите права потрошача.

- 1999. године су донете *ОЕЦД смернице за заштиту потрошача* у електронском пословању;
- 2003. године Смернице за заштиту потрошача од преварне и обмањујуће трговинске праксе у прекограничним случајевима;
- 2005. године Препорука Савета о принципима и стандардима добре праксе у вези са финансијским образовањем и подизањем свести о финансијским питањима;
- 2007. године Препорука за решавање спорова потрошача и обештећење.

Европска унија (ЕУ) директивама прописује права и обавезе потрошача и трговаца. Директивама из области заштите потрошача спроводи се концепт минималне хармонизације, односно тим обавезним правилима је предвиђен минималан ниво заштите који је обавезан у државама чланицама ЕУ, на тај начин да државе чланице, преносећи те директиве, могу задржати своја правила која нису у супротности са правом Европске уније, или могу увести и строжија правила уколико то оне желе. Ову важну област регулише 15-ак директива Европске уније. Те директиве се односе на трговину, непоштену трговинску праксу, уговорне обавезе при куповини робе, туристичка путовања, услуге од општег економског интереса (испоручивање воде, струје, гаса).

Важне директиве које регулишу ову област су:

- *Директива 85/577/ЕЗ* у вези уговора закључених изван пословних просторија трговца (1);
- *Директива 90/314/ЕЗ* у вези пакет путовања, пакет викенда и пакет туре (2);
- *Директива 93/13/ЕЕЗ* у вези непоштених одредби у потрошачким уговорима (3);
- *Директива 97/7/ЕЗ* – уговори на даљину (4);
- *Директива 98/6/ЕЗ* – истицање цена понуђених производа (5);
- *Директива 99/44/ЕЗ* – одређени аспекти продаје потрошачке робе и пратећих гаранција (6);
- *Директива 2002/65/ЕЗ* – пружање финансијских услуга на даљину (7);
- *Директива 2005/29/ЕЗ* – непоштена пословна пракса (8);
- *Директива 2006/114/ЕЗ* – обмањујуће и упоређујуће оглашавање (9);
- *Директива 2008/48/ЕЗ* – уговори о потрошачким кредитима (10);
- *Директива 2009/22/ЕЗ* – судске и управне забране за заштиту интереса потрошача. (11)

Директиве садрже појединачна правила.
Директиве, у области заштите потрошача, по правилу не садрже опис општег циља који се жели постићи, већ садрже појединачна правила, врло прецизна до детаља описано, којима ће се доћи до жељеног циља, те се често имплементирају у национално законодавство, потпуним преузимањем садржаја директиве.

Директивама су предвиђени различити механизми заштите потрошача.

Већи број директива предвиђа посебан механизам заштите потрошача путем управних и судских забрана – захтева за пропуштање којима се остварује заштита колективних права потрошача, којима се на основу захтева покрета за заштиту потрошача и удружења потрошача и других заинтересованих група појединим трговцима или групама трговаца налаже престанак понашања којима се крше права потрошача.

Поред директива, постоје и друга акта Парламента и Комисије, која треба приближити потрошачима и носиоцима заштите потрошача.

Државе су дужне да установе ефикасан систем колективних интереса путем управног или судског поступка.

Споразум о стабилизацији и придруживању (2008) установљава мултидисциплинарност материје основних потрошачких права и супсидијарност у управљању. У вези спровођења овог важног приступног документа донет је сет "Зелени пакет" и други бројни закони и прописи у Србији. Чланом 78. овог Споразума, Република Србија се обавезала да своје законодавство о заштити потрошача усклађује са правним тековинама (*Aquis communaitaire*), нормативима и стандардима Европске уније и регулише функционисање тржишне економије.

У Преговарачким поглављима је и Поглавље 28 Заштита потрошача и здравља. То поглавље обухвата безбедност робе као и заштиту привредних интереса потрошача у свим секторима. Чланице и Кандидати за чланство морају обезбедити имплементацију и спровођење надзора тржишта и правних тековина, пре свега путем оснивања независних административних структура.

Организације за заштиту потрошача имају обавезу обезбеђивања капацитета за подношења колективних тужби, организовање регионалних сваетовалишта и др.

У Европској унији се препознају три карактеристичне групе потрошачких организација:

- Активистичка група,
- Актери цивилног друштва и
- Активни део естаблишмента, који представља велике групе потрошача са утицајем на доношење одлука на националном нивоу и шире.

Све три наведене групе потрошачких организација имају веома захтевне задатке и циљеве.

Стратегија заштите потрошача Републике Србије 2013-2018 између осталлог предвиђа информационе центре за потрошаче у најмање 1/3 административних области и обавезне ефективне јавне активности

У сваком друштву па и у нас јављају се бројни проблеми који настају приликом закључивања појединачних послова мале вредности. Поред тога, Карактер ове проблематике је мултидисциплинарност.

Основна потрошачка права

- Задовољавање основних потреба
- Сигурност
- Информисаност
- Избор
- Обештећење
- Образовање
- Здрава животна средина
- Да се чује глас потрошача

Право на задовољавање основних потреба – обухвата доступност најнужнијих роба и услуга, као што су храна, одећа, обућа и стамбени простор, здравствена заштита, образовање и хигијена;

Сигурност – право на сигурност подразумева заштиту од производа, производних процеса и услуга штетних по живот и здравље (*Дефиниција у Статуту Покрета за зашти-ту потртошача-Србије, усклађена са Смерницама ОУН о заштити потрошача*).

Информисаност/Обавештеност – располагање тачним подацима од значаја који су неопходни за разуман и правилан избор понуђене робе и услуга, и заштиту од непоштене рекламне, или од ознака на производима који могу да доведу у заблуду;

Избор – могућност избора између више роба и услуга по приступачним ценама и уз одговарајући, односно гарантовано добар квалитет;

Да се чује глас потрошача/Учешће – заступљеност интереса потрошача у поступку доношења и спровођења политике заштите потрошача и могућност да преко удружења и савеза удружења за заштиту потрошача буде заступљен у поступку усвајања и спровођења политике заштите потрошача;

Обештећење – заштита права потрошача у законом предвиђеном поступку у случају повреде његовог права и накнада материјалне и нематеријалне штете коју му почини трговац, што подразумева остваривање праведне накнаде за лажно приказивање својства производа и услуга, неквалитетну робу или незадсовољавајуће услуге;

Образовање и право на едукацију – стицање основних знања и вештина неопходних за правилан и поуздан избор производа и услуга, као и знања о основним правима и дужностима потрошача и начину њиховог остваривања, уз свест о одговорностима и основним правима потрошача;

Право на здраву животну средину – живот и рад у средини/окружењу која није штетна за здравље и добробит садашње и будућих генерација, правовремено и потпуно информисање о стању животне средине.

На питања заштите корисника финансијских услуга, односно заштите учесника на тржишту капитала, примењују се одредбе посебног закона - Закон о заштити корисника финансијских услуга.

Главне групе производа и услуга, према критеријуму намена потрошње које примењује Завод за статистику, су:

- Здравство,
- Одећа и обућа и намештај, покућство и текуће одржавање,
- Алкохолна пића и дуван и комуникације,
- Рекреација и култура и ресторани и хотели.

(Детаљније: *Статут Покрета за заштиту потрошача-Србије; UNCTAD (2015) United Nations Resolutions on Consumer Protektion for consideration by the General Assembly, June 2015*)

Закон о заштити потрошача је темељни закон из ове области, који би требало применом да обезбеди побољшање положаја потрошача, 2014.г.

Уставом Републике Србије (*Сл. гласник Р.С. број 98/2006*), чланом 90. је утврђена Заштита потрошача, на следећи начин: "Република Србија штити потрошаче. Посебно су забрањене радње усмерене против здравља, безбедности и приватности потрошача, као и све нечасне радње на тржишту".

У члану 97. У поглављу *Надлежности Републике Србије* није набројана надлежност у области Заштите потрошача, тако да ова надлежност припада тачки 17. "...друге односе од интереса за Републику Србију, у складу са Уставом ."

Законодавни и институциони оквир органске производње хране и утицај на здраву животну средину

Чланом 3. Закона о безбедности хране (*Сл. гласник РС број 41/2009)* је прописано да:
"Циљ овог Закона је да обезбеди висок ниво заштите живота и здравља људи и заштиту интереса потрошача, укључујући начело поштења и савесности у промету хране, узимајући у обзир када је то могуће заштиту здравља и

добробити животиња, као и здравља биља и заштите животне средине.

Предност органске производње у односу на конвенционалну јесте да се она заснива на биолошкој равнотежи система *земљиште - биљка - животиња - човек,* уз примену знања и искуства. Наиме, органска производња је систем који се базира на еколошким принципима рационалним коришћењем природних ресурса, обновљивих извора енергије, очувања природне разноликости и заштите здраве животне средине.

За минулих 10 година, органска производња је порасла 10 пута, и профитабилна је, без обзира што заузима тек око један одсто укупног светског тржишта хране. У нас је 4000 хиљаде хектара пољопривредног замљишта наспрам 43,1 милиона хектара у свету. И даље се воде расправе и врше истраживања у вези чињенице да ли је органска храна боља од конвенционалне.

Закон о органској пољопривреди (*Службени лист СРЈ број 28/2000*) је први закон којим је органска производња у Србији била регулисана. Сет правилника о органској производњи донет је до краја 2002. године, којима су прописане методе органске биљне и сточарске производње, вођење и начин вођења евиденције о органској производњи, вођење регистра произвођача органске пољопривреде, образац пријаве о укључивању у органску производњу, садржина обрасца за добијање сертификата и садржина сертификата. Донети су нови закони о органској храни, добробити животиња, генетски модификованим организмима, стратегије....

Створене су институционалне предпоставке у области органске производње хране. Међутим, недостаје пуна координација између сектора, одељења и министарстава, одговорност Владе ???, што успорава пуни развој ове важне делатности.

Министарство пољопривреде (*МПЗЖС*) врши инспекцијски надзор преко Инспектора за органску производњу.

Група за квалитет, декларисање и означавање хране у Сектору за пољопривредну политику, између осталих, обавља послове унапређења органске производње предлагањем мера аграрне политике и програма коришћења буџетских средстава за подстицање развоја органске производње. Важан посао је учествовање у изради стратешких докумената, припрема стручних основа за израду прописа, и координира рад Стручног савета за органску производњу, као и сарадњу са домаћим и међународним институцијама из ове области.

Постоји и Управа за аграрна плаћања за органску производњу и друге управе у вези органске производње.

2009. године на предлог Министарства животне средине и просторног планирања, током маја месеца, усвојен је тзв. *Зелени пакет*, са циљем заштите свих сегмената животне средине: ваздуха, воде и земљишта, а у складу са директивама Европске уније. Овим прописима локалним самоуправама су дата већа надлежност и овлашћења, а средства опредељена за улагање у заштиту животне средине неће моћи да се користе за друге намене. Том приликом је усвојен и *Закон о потврђивању Амандмана на Анекс Б Кјото протокола* уз Оквирну конвенцију Уједињених нација о промени климе. Усвојена је и *Ротердамска конвенција* о поступку давања сагласности на основу претходног обавештења за одређене опасне хемикалије и пестициде у међународној трговини.

Народна скупштина је 2009. године усвојила и Конвенцију о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине (*Архуска конвенција*).

За нашу тему су важни донети следећи закони: Закон о заштити ваздуха; Закон о хемикалијама; Закон о биоцидним производима;Закон о заштити животне средине и Закон о заштити природе.

Материја је у надлежности више министарстава, па је неопходна организација вертикалне и хоризонталне координације, по принципу супсидијарности.

Велики недостатак је и чињеница да је значајан део органске производње и даље ван надзора државних органа, као и низак образовни ниво у свим сегментима, нарочито у приватном сектору.

Неспоран је апсолутни доринос органске производње у заштити здраве животне средине.

Предлог решења

Област је мултидисциплинарна па зато посматрамо додирне тачке регулативе обе области, односно више области које се преплићу. Тако Закон о заштити животне средине, који обликује стварање здраве животне средине обрађује и материју органске производње, што интерактивно позитивно утиче на животну средину. То утиче и на надлежност и преплитање рада институција. Материја је у надлежности више министарстава.

Зато предлажемо да се спроведе реформа институција по начелу и принципима **супси дијарности**, којима се успоставља вертикална и хоризонтална координација органа и институција, демократски начин рада и ефикасније управљање, ради налажења оптималног решења у циљу јачања положаја потрошача, стварање услова за потпуније остваривање права потрошача на избор и несметане примене закона о инспекцијском надзору.

Услов је успостављање реалних економских односа. Потрошња је неопходна да би се остварио економски раст, а виши ниво раста обезбеђује сигурнији и квалитетнији, па и дуговечнији живот (*Jakson and Marks,1999*).

Обезбедити систем фер конкуренције.
Такође, важно је успостављање структура и организација које се баве органском храном, али уз унапређење стања у области конвенционалне производње.

Литература
1) Директива 85/577/ЕЗ у вези уговора закључених изван пословних просторија трговца;
2) Директива 90/314/ЕЗ у вези пакет путовања, пакет викенда и пакет туре;
3) Директива 93/13/ЕЕЗ у вези непоштених одредби у потрошачким уговорима;
4) Директива 97/7/ЕЗ – уговори на даљину;
5) Директива 98/6/ЕЗ – истицање цена понуђених производа;
6) Директива 99/44/ЕЗ – одређени аспекти продаје потрошачке робе и пратећих гаранција;
7) Директива 2002/65/ЕЗ – пружање финансијских услуга на даљину;
8) Директива 2005/29/ЕЗ – непоштена пословна пракса;
9) Директива 2006/114/ЕЗ – обмањујуће и упоређујуће оглашавање;
10) Директива 2008/48/ЕЗ – уговори о потрошачким кредитима;
11) Директива 2009/22/ЕЗ – судске и управне забране за заштиту интереса ппотрошача.
12) http://www.un.org/esa/sustdev/publications/consumption_en.pdf
13) http://www.oecd.org/sti/consumer/OECD Guidelines for Consumer Protection in the Context of Electronic Commerce (1999)
14)http://www.oecd.org/sti/consumer/oecdguidelinesforconsumerprotectioninthecontextofelectroniccommerce1999.htm
15) OECD Guidelines for Protecting Consumers from Fraudulent and Deceptive Commercial Practices Across Borders (2003)
16) http://www.oecd.org/sti/consumer/oecdguidelinesforprotectingconsumersfromfraudulentanddeceptivecommercialpra cticesacrossborders2003.htm
17) OECD Recommendation on Consumer Dispute Resolution and Redress 2007
18) http://www.oecd.org/sti/consumer/38960101.pdf Recommendation on Principles and Good Practices for Financial Education and Awareness; Recommendation of the Council, July 2005,
19)http://www.oecd.org/dataoecd/7/17/35108560.pdf
20) M. Sc. Ивана Симић: "Органска производња – Неискоришћени потенцијал Републике Србије", Београд, април 2015,
21) Mr. Sc. Нада Дебељачки: Супсидијарност као начин управљања у условима децентрализације, Задужбина Андрејевић, 2011
22) Пројекат "Техничка помоћ Канцеларији за сарадњу са цивилним друштвом." (*Europe Aid/132544/c/SER/RS*) Анализа Закона о заштити потрошача, припремила: Марина Матић,
23) Статут покрета за заштиту потрошача - Србије
24)Закон о заштити потрошача, Сл. гласник РС бр. 62/2014 и бр. 6/2016-др. Закон о хемикалијама. Закон о биоцидним производима, Закон о заштити животне средине, Закон о заштити природе, Сви објављени у *Сл. гл. Р. Србије бр. 36/09 од 15.05.2009.г.*

СТАВОВИ МИНИСТАРСТВА ТРГОВИНЕ, ТУРИЗМА И ТЕЛЕКОМУНОКАЦИЈА О ПОВЕЋАЊУ ОРГАНСКИ ПРОИЗВЕДЕНЕ ХРАНЕ У СРБИЈИ

Сектор за заштиту потрошача.

Поштовани,

У вези са Вашим имејлом упућеним Министарству трговине, туризма и телекомуникација, обавештавамо Вас о следећем:

У Вашем имејлу сте затражили ставове Министарства о повећању органски произедене хране у Србији, бољој заштити животне средине као и побољшању услова за остваривање права потрошача на избор органски произведене хране.

Права на безбедност, обавештеност, избор, здраву и одрживу животну средину представљају изузетно значајна права потрошача у корпусу потрошачких права која су заштићена Уставом Републике Србије и Законом о заштити потрошача.

У том смислу, веома је важно заштити економске интересе потрошача, нарочито у погледу прехрамбених производа који се нуде на тржишту односно неопходно је обезбедити ове интересе до највишег могућег нивоа заштите. Потребно је осигурати безбедност производа а самим тим и безбедност свих грађана који ове производе прибављају и користе. У промет на тржишту Републике Србије не смеју да се налазе робе или услуге које могу бити потенцијално опасне по здравље, имовину или животну средину. Надлежни инспекцијски органи, свако са апекта своје надлежности, надзиру све фазе производње и промета роба и услуга делујући превентивно у смислу спречавања да се небезбедни производи појаве на тржишту.

Одговарајућим обележавањем и декларисањем прехрамбених производа омогућава се потрошачима да врше рационалан избор и доносе одлуке о куповини на начин који ће отклонити сваку сумњу у погледу састава, својстава и намене производа. На овај начин се спречава довођење у заблуду потрошача јер ће они правовремено и адекватно бити обавештени о свим састојцима производа које свакодневно купују и конзумирају. Такође,на овај начин омогућава се и делотворно остваривање права потрошача на обавештеност односно на располагање тачним подацима који су неопходни за разуман избор између свих понуђених роба и услуга.

Даље, субјекти у пословању храном дужни су да испуне одређене прописане захтеве у погледу обележавања и декларисања производа, а којима се потрошачима обезбеђују неопходне информације о понуђеним прехрамбеним производима. На описани начин превазилази се асиметрија информација између и омогућава додатно јачање поверења између потрошача, трговаца и свих осталих учесника на тржишту.

У овом контексту важно је нагласити и важну улогу потрошачких организација (удружења и савеза удружења за заштиту потрошача), чије се активности у доброј мери одвијају са циљем потпуног и правовременог информисања и едукације потрошача о свим подацима неопходним за економски рационално понашање на тржишту и превентивно спречавање евентуалних нежељених последица. Наиме, потрошачке организације треба да помогну и омогуће потрошачима стицање основних знања неопходних за правилан и поуздан избор производа као и знања о основним потрошачких правима и дужностима као и механизмима за њихово остваривање. Само на овај начин, уз истовремено поштовање прописаних обавеза од стране трговаца и едукативну улогу потрошачких организација можемо обезбедити правилно функционисање тржишта на коме ће се налазити безбедни и сигурни производи, а потрошачи вршити избор руководећи се квалитетом али и својим преференцијама.

С поштовањем,
Министарство трговине, туризма и телекомуникација
Сектор за заштиту потрошача

Биографије аутора

Снежана Ољача

2009-данас, Редовни професор, Пољопривредни факултет, Универзитет у Београду
2004-2009 Ванредни професор, Пољопривредни факултет, Универзитет у Београду,
1999-2004 Доцент, Пољопривредни факултет, Универзитет у Београду,
1991-1999 Асистент, Пољопривредни факултет, Универзитет у Београду
1984-1991 Асистент приправник, Пољопривредни факултет, Универ*-итет у Београду

- Редовни професор на предметима: Заштита животне средине, Агроекологија и Органска биљна производња, укључујући планирање и развој одрживих пољопривредних система заснованих на принципима очувања животне средине, конзервацији земљишта, контроли загађења, сигурног коришћења агрохемикалија, заштити људског здравља, и развоју органске пољопривреде и производње здравствено безбедне и сигурне хране.

- Као гостујући истраживач (1995-1996) похађала курсеве Агроекологије и Управљање природним ресурсима на Massey Univesity, Palmerston North, New Zealand, које су водили Dr I. Valentine и Dr McGregor.

- Учествовала као експерт у радној групи за пољопривреду и шумарство у конципирању и развоју »Стратегије за смањење сиромаштва« које је радила Влада Републике Србије, а подржала Светска Банка (2003).

- Учествовала као локални експерт у припреми извештаја »Управљање животном среднином у Србији« за Европску Агенцију за Реконструкцију (2003).

- Учествовала као локални експерт за животну средину-загађења у пољопривреди у пројекту »Национална стратегија животне средине и акциони план« за Републику Србију који су подржали Европска Агенција за Реконструкцију и управа за заштиту животне средине Министарства за науку и заштиту животне средине Републике Србије (2004).

- Учествовала као локални експерт у изради “Националне Стратегије одрживог коришћења природних ресурса Републике Србије” коју је подржала Европска Агенција за Реконструкцију и Управа за заштиту животне средине Министарства за науку и заштиту животне средине Републике Србије (2006).

- Учествовала као локални експерт у групи за Пољопривреду, шумарство и рибарство пројекта „Integrated Socio – Economic Development Plan Based on the Rehabilitation of the Middle Danube River Basin & Inland Waterway System of Serbia” који је подржала Европска Агенција за Реконструкцију (2006).

Љиљана Трајковић Павловић

Дипломирала, магистрирала и докторирала на Медицинском факултету у Београду. На истом факултету обавила је специјализацију из Хигијене.

Лекарску праксу започела 1980.г у Градском заводу за јавно здравље Београд, 1989.г прелази у Савезни завод за заштиту здравља, а 2003. године у Институт за јавно здравље Војводине. У пензију одлази 2014.године.

На Медицинском факултету у Новом Саду у звање асистента изабрана 2003. у звање доцента 2007. а у звање ванредног професора 2012.године. Учествовала је у додипломској настави и докторским студијама на српском и енглеском језику, изради 4 уџбеника и око 80 научних и стручних радова.

Усавршавала се на бројним радионицама у организацији Светске здравствене организације (SZO), Организације за храну и пољопривреду УН (FAO), УНИЦЕФ-а и Министарства пољопривреде САД. Додатно се образовала у области биотехнологије у САД 2002.године.

Учествовала у научним пројектима подржаних од стране Министарства за науку Југославије као и научном пројекту „ Health care and health and social conditions un Yugoslavia 1987-2000“ који је рађен у сарадњи са Универзитетом у Единбургу. У периоду 2000-2003. године обављала је послове националног координатора Програма за превенцију поремећаја дефицита јода који је реализован у сарадњи са УНИЦЕФ-ом и Међународним комитетом за елиминацију дефицита јода (ICCIDD). У периоду 2000-2008 била је именована од стране Савезног министарства здравља ССГ, а потом Министарства здравља РС, за националног кореспондента са СЗО за област исхрана, од 2004-2008.годне била је национални координатор за РС и асистент регионалног координатора за југоисточну Европу пројекта „Унапређење рада служби за контролу безбедности хране и исхране становништва у земљама југоисточне Европе“ који је подржан од стране Пакта за стабилност југоисточне Европе и СЗО. У сарадњи Института за јавно здравље Војводине и Управе за здравство Новог Сада, а потом и Секретаријата за здравство АП Војводине, од 2009, односно од 2012.г, руководи (до одласка у пензију) програмом за редукцију сољаја соли у оброцима организоване друштвене исхране деце и омладине у Војводини.

Уучествовала је као руководилац/члан бројних радних група за израду законске и подзаконске регулативе у области безбедности хране (Закон о безбедности хране, Правилник о микробиолошкој безбедности хране, Правилник о здравстеној исправности дијететских производа, Правилник о здравственим и нутритивним изјавама (чије се усвајање очекује) и друго.

У периоду 2011-2014.године члан је међународних радних група Комисије Кодекс Алиментариус за израду стандарда за обележавање хране и стандарда за контролу остатака ветеринарских лекова у храни.

Члан је Српског лекарског друштва и Светског удружења за редукцију уноса соли (World Action Salt and Health), а 2016.године изабрана је за председницу Друштва за исхрану Србије.

Проф.др Љиљана Трајковић Павловић је удата, има двоје деце и два унучета.

Будимка Новаковић

1983. Доктор медицине, Медицински факултет, Универзитет у Новом Саду

1990. Магистар медицинских наука, Медицински факултет, Универзитет у Новом Саду Поље: медицинска нутритивна терапија гојазности

1997. Доктор медицинских наука, Медицински факултет, Универзитет у Новом Саду Поље: епидемиологија и медицинска нутритивна превенција метаболичког синдрома

Чланство:

- Српско лекарско друштво
- Лекарска комора Србије
- Друштво за исхрану Србије
- Стручни савет за биолошку сигурност Републике Србије

Рецензент:

- Journal of Food Sciences and Nutrition, ISSN: 1465-3478 (electronic), 0963-7486 (print), Impact Factor 0.778 (2010)
- Journal of US-China Medical Sciences, ISSN: 1548-6648
- Diabetology and Metabolic Syndrome, ISSN: 1758-5996 (Electronic), Impact Factor 1.924 (2012)
- Journal of Food Sciences and Nutrition, ISSN: 1465-3478 (electronic), 0963-7486 (print), Impact Factor 1.313 (2009)
- Diabetology and Metabolic Syndrome, ISSN: 1758-5996 (Electronic), Impact Factor 1.924 (2012)

Члан уређивачког одбора:

- HealthMED Journal ISSN: 1840-2291, Impact Factor 0.331 (2010)
- Journal of Health Sciences ISSN: 1986-8049 (online), 2232-7576 (print) PONS ISSN: 1820-2411 Balkan Journal of Health Science ISSN: 2303-4092

Актуелни међународни пројекти:

- Engaging private healthcare providers in implementation of mandatory safety standards in the Republic of Srpska. Alliance for Health Policy and Systems Research World Health Organization, 2015-2017
- ERASMUS + ”Reinforcement of the Framework for Experiential Education in Healthcare in Serbia – ReFEEH 2105- 2018’

Живко Марковић

Рођен је 1933.г. у Рађевом Селу код Ваљева, где је завршио основну школу и гимназију. Студирао је и дипломирао Филозофију на Филозофском факултету у Београду. Магистрирао је и докторирао на Факултету политичких наука у Београду.

Радну каријеру је започео на Радничком универзитету у Ваљеву, наставио у Институту за међународни Раднички покрет као истраживач, у Централном комитету Савеза комуниста Југославије и Већу савеза синдиката Југославије, као аналитичар, а завршио на Шумарском факултету у Београду, као професор, наставник Социологије.

Бави се интердисциплинарним истраживањима из области филозофије, социологије, политикологије, економије и психологије. Објавио је 40 књига и око 500 чланака у разним часописима.

Стални је дародавац књига (преко Народне библиотеке и Књиге солидарности Радио Београда) библиотекама широм Србије и Републике Српске.

Непрекидно се бавио друштвеном и политичком активношћу, искључиво волонтерски. Био је члан СКОЈ-а, КПЈ односно Савеза комуниста Југославије и студентског Покрета за прогрес и препород, а страначки је неопредељен.

Посветио се задругарству. Био је волонтерски директор Потрошачке задруге радника Београдског универзитета. Сада је Генерални секретар Задружног покрета.

Драган Марковић

Рођен је 1960. године у Ваљеву.

Основну и средњу школу завршио је у Београду.

Факултет политичких наука у Београду завршио је 1982. године.

Последипломске студије на Правном факултету у Београду, смер уставно - правно- политички, уписао је школске 1982/83. године, а магистрирао је 1985. године. Докторску дисертацију одбранио је 1989. године на Гакултету политичких наука Свеучилишта у Загребу.

Запослен је у Институту за политичке студије у Београду као научни саветник.

Члан је Академије наука у Њујорку, Удружења универзитетских професора и научника Србије, Савеза научних стваралаца Србије и Друштвене организације Локална самоуправа.

Лазар Турубатовић

У звање научног саветника изабран је 2006.

За директора Института за хигијену и технологију меса изабран је 2000-те, и поново на исту дужност од 2006. до 2010.

Члан је Управног одбора Акредитационог тела Р. Србије и Комисија за акредитацију лабораторија (као експерт за област хране), Одбора удружења акредитованих тела за оцену усаглашености Привредне коморе Србије.

До 2010-те стални је учесник годишњих међународних конгреса науке и технологије меса, у коме је и контактна личност за нашу земљу.

У домаћим и иностраним часописима објавио је око 200 научних и стручних радова.

После скоро 40 година рада у Институту за хигијену и технологију меса, 2012. године напушта га и прелази у Институт за водопривреду *Јарослав Черни* настављајући и даље све активности које је до тада имао.

2014. године добио је награду Привредне коморе Србије за иновативност и постигнуте резултате у науци.

Прилози

Јелена Милић
Група за квалитет, декларисање и означавање хране
Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде

МЕРЕ ПОДРШКЕ У ОРГАНСКОЈ ПРОИЗВОДЊИ

Република Србија
Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде

Мере подршке за органску производњу

Финансијска подршка органским произвођачима уведена 2004. године.

- **Типови подршке**
- **Износ подстицаја**
- **Корисници подстицаја**
- **Услови за остваривање подстицаја**

Република Србија
Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде

Мере подршке за органску производњу 2004-2017

Типови подршке	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Рефундирање контроле и сертифик.	■	■	■							■	■	■	■	■
Плаћања по ha			■	■	■	■	■	■		■	■	■	■	■
Плаћања по грлу/ кошници			■	■	■	■	■	■		■	■	■	■	■
Производња репродукти. материјала						■								
Промоција, демо- фар., едукација			■											
Регреси										■	■	■	■	■
Премија за органско млеко										■	■	■	■	■

Република Србија
Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде

Мере подршке за органску производњу

Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју
(Службени гласник РС, бр. 10/13, 142/14, 103/15 и 101/2016)

Подстицаји за органску производњу су за минимално 40% већи у односу на подстицаје у конвенционалној производњи

Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2017. години *(Службени гласник РС, бр. 8/17)*

Обим средстава за подстицаје за органску производњу за 2017. годину износи 90 милиона динара

- *За органску биљну производњу 70%*
- *За органску сточарску производњу 40%*

Република Србија
Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде

Мере подршке за органску производњу

- **Правилник о коришћењу подстицаја за органску биљну производњу** *(Сл. гласник РС, бр.41/17)*

- Основни подстицаје у органској биљној производњи
- Регрес за ђубриво и оплемењиваче земљишта у органској производњи

(Захтев Министарство финансија - Управа за трезор)

- **Правилник о коришћењу подстицаја за органску сточарску производњу** *(Сл. гласник РС, бр.41/17)*

-Премија за млеко произведено методом органске производње
-Квалитетна приплодна грла
-Тов јунади, јагњади, јаради и свиња
-Краве дојиље
-Кошнице пчела
-Производњу конзумне рибе
-Краве за узгој телади за тов
(Захтев МПЗЖС – Управа за аграрна плаћања)

Република Србија
Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде

Мере подршке за органску производњу

КОРИСНИЦИ ПОДСТИЦАЈА

- Физичка лица
- Предузетници
- Правна лица
- Произвођачи кооперанти

СТАУС ПРОИЗВОДЊЕ

- Производња у периоду конверзије
- Органски статус

Република Србија
Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде

Услови за остваривање подстицаја за органску производњу

Правилник о коришћењу подстицаја за органску биљну производњу

- Закључен уговор са овлашћеном контролном организацијом о вршењу контроле и сертификације у органској производњи који важи за годину за коју се подноси захтев за коришћење подстицаја
- Закључен уговор најмање три године од дана подношења захтева за остваривање права на подстицаје за органску биљну производњу, у случају закупа пољопривредног земљишта на коме се обавља органска производња или у случају земљишта које је добијено на коришћење
- У наредне три године примењује методе органске биљне производње од године за коју је остварило право на подстицаје за органску биљну производњу

Република Србија
Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде

Мере подршке за органску производњу

Правилник о подстицајима за спровођење активности у циљу подизање конкурентности кроз увођење и сертификацију система квалитета хране, органских производа и производа са ознаком географског порекла *("Сл гласник РС" број 41/17)*

ОРГАНСКИ СТАТУС – копија сертификата издатог од стране овлашћене контролне организације
ПЕРИОД КОНВЕРЗИЈЕ – копија документа издатог од стране овлашћене контролне организације којим произвођач доказује да је његова производња у складу са прописима којима је уређена органска производња

РЕФУНДИРАЊЕ ДЕЛА ТРОШКОВА КОНТРОЛЕ И СЕРИФИКАЦИЈЕ
50 - 65 %

Република Србија
Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде

РЕФУНДИРАЊЕ ТРОШКОВА КОНТРОЛЕ И СЕРТИФИКАЦИЈЕ

<u>од 1. маја до 31. октобра</u>

- Физичко лице
- Правно лице
- Предузетник
- Правно лице регистровано у складу са законом којим се уређују удружења

Максималан износ по кориснику **500.000 динара**

Република Србија
Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде

jelena.milic@minpolj.gov.rs

Република Србија
Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде

Др Синиша Перић
Кабинет министра без портфеља задуженог за
регионални развој и рад јавних предузећа

Република Србија
В Л А Д А
Кабинет министра без портфеља
задуженог за регионални развој и рад јавних предузећа

СРПСКО СЕЛО И ЗАДРУГАРСТВО У ОКВИРУ РЕГИОНАЛНОГ РАЗВОЈА КАО ПРЕДУСЛОВ ОРГАНСКЕ ПРОИЗВОДЊЕ ХРАНЕ

Београд, октобар 2017. године

СРПСКО СЕЛО

- 628.552 породичних пољопривредних газдинстава, у којима живи око 1,5 милиона људи, који обрађују 3,35 милиона хектара.
- 48% су поседи мањи од 2 хектара.
- 4.709 насеља (села).
- 1.034 села са мање од 100 становника.
- 260.000 мушкараца до 50 година и 100.000 жена, нису засновали породицу
- У 173 школе у Србији иде само по један ђак, у 230 села нема школе.
- 200 села без иједног становника млађег од 20 година.
- 150.000 празних кућа и 50.000 без власника.
- Око 860.000 хектара није обрађено.
- У 86% села опада број становника.

ЗАДРУГАРСТВО У СВЕТУ

- У свету послује 750.000 задруга са 800 милиона задругара.
- Задруге обезбеђују 100 милиона радних места, што је 20% више од мултинационалних компанија.
- У САД 3.400 земљорадничких задруга, 30% пољопривредне производње.
- У Кенији задруге учествују са 45% у БДП. 70% тржишта кафе и 95% тржишта памука.
- У ЕУ 246.000 регистрованих задруга, са 144 милиона чланова, које запошљавају 4,8 милиона људи.
- 50-98% промета свих пољопривредних производа у ЕУ обавља се путем задруга.
- У Норвешкој 99% производње млека, у Француској банкарске задруге држе 60% укупних депозита и 25% тржишта малопродаје.

ЗАДРУГЕ У СРБИЈИ

- У Србији је регистровано 2.600 задруга, 1.548 земљорадничких.
- Своје пословање према Закону о задругама из 2015. године је ускладило 2.000 задруга.
- 50.000 задругара , 150.000 копераната и 10.000 запослених.

БРОЈ НОВИХ ЗАДРУГА

година	број задруга	земљорадничке задруге
2014	56	34
2015	40	31
2016	31	21
2017 до 28.септембра	135	127

Р.Б	ОКРУГ	БРОЈ ОПШТИНА	ОНОВАНО 2017	У АКТИВНО	БРИСАНО
1	НИШАВСКИ	11	15	86	77
2	ТОПЛИЧКИ	4	9	26	20
3	ПИРОТСКИ	4	9	34	43
4	ЈАБЛАНИЧКИ	6	10	49	46
5	ПЧИЊСКИ	7	5	39	41
	УКУПНО:	32	48	234	227

ФИНАСИЈСКИ ОКВИР

Укупно: 200.000.000,00 дин.

1. Максималан износ од 6.250.000,00 динара намењен као економско-финансијски подстицај за формирање нових земљорадничких задруга у циљу повећања обима производње и утицаја на развој пољопривреде у срединама где се оснивају.
2. Максималан износ од 12.500.000,00 динара намењен је као економско финасијски подстицај за програме постојећих земљорадничких задруга који имају за циљ повећање обима производње и стварање могућности раста и новог запошљавања.

НАМЕНА СРЕДСТАВА

1. Набавка живих животиња за потребе повећања основног стада.
2. Набавка вишегодишњих засада за проширење површина под биљном производњом.
3. Набавка опреме за потребе унапређења квалитета и капацитета фарми за производњу млека и фарми за производњу меса.
4. Набавка опреме и пољомеханизације за повећање производње и унапређење квалитета воћа, поврћа и других биљних производа.
5. Изградња објекта и набавка опреме за потребе повећања капацитета постојеће производње, повећања продуктивности и квалитета, **обезбеђење више фазе прераде производа за познатог купца**.
6. Набавка опреме за потребе производње, повећања могућности извоза, проширења тржишта продаје или побољшања тржишне позиционираности.

ВРЕМЕНСКИ ОКВИР

Рок за подношење пријава је од дана објављивања до 01.10.2017. године.

Подстицајна средства ће се додељивати по пристиглим пријавама, до утрошка средствава предвиђених буџетом за ову намену.

РОК РЕАЛИЗАЦИЈЕ ПРОЈЕКТА ЈЕ 6 МЕСЕЦИ ОД ДОДЕЛЕ СРЕДСТАВА

ЛОКАЛНА САМОУПРАВА У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА ЗАДРУГАРСТВА

Јединица локалне самоуправе треба да приложи своје писано мишљење које је неопходни документ Задруге за доделу средстава:

- да ли пружа подршку пројекту са којим задруга конкурише,
- да ли је пројекат у складу са плановима пољопривредног и руралног развоја јединице локалне самоуправе,
- да за реализацију пројекта постоје технички услови,
- да ли је пројекат од интереса за локално становништво.

САРАДЊА ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ И ЗАДРУГА

- Пружање неопходне техничке подршке Задругама која се тиче брзог и ефикасног издавања дозвола, сарадње и координације са јавно комуналним предузећима и другим предузећима чији је оснивач јединица локалне самоуправе, као и остале видове подршке које ће омогућити успешну реализацију Програма;
- Пружање неопходне правне помоћи Задругама која се тиче давања правних савета и сугестија у вези са неопходном документацијом и пружање друге неопходне стручне помоћи уколико се за то укаже потреба;
- Стављање на располагање некретнина чији је власник јединица локалне самоуправе на коришћење Задругама ради обављања њихове делатности, у договору са Задругама.

ПАРТНЕРИ

Министарство пољопривреде и животне средине
Министарство финансија
Министарство привреде
Јединице локалне самоуправе
Задружни савез Србије
Регионални задружни савези
Српска академија наука и уметности-Одбор за село
Задруге
Задругари

Зашто је важно да је органско?

Важно је за вас, вашу децу, пчеле, фармере, дрвеће и реке...То је важно за нашу планету.

Потрошачи све више препознају користи органске хране што условљава убрзани раст потражње за органским производима широм света. Самим тим расте и глобално тржиште органских производа и оно је повећано са око 22 милијарде долара у 2002. на преко 81 милијарду долара у 2015. години. Све више произвођача опредељује се за органску производњу хране, а повећавају се и површине на којима се производи органска храна. У свету постоје милиони еколошких фарми које постају све зеленије и зеленије и чак 2,4 милиона сертификованих произвођача и та бројка се стално увећава.
На жалост, има доста органске производње хране која се одвија без сертификације.

У периоду од 2013. до 2017. године, ***Органска храна и пољопривреда за све*** је фокус кампање у *Недељи зелене акције*[1] *(GAW)*. Реч је о глобалној кампањи која промовише одрживу потрошњу, а одржива потрошња омогућава и подстиче одрживу производњу. Стога, ако се једе више органских производа, произвођачи органске хране ће је више производити, а повећањем органске производње, смањују се њени трошкови и повећава конкурентност на тржишту.

Органска пољопривреда не користи агрохемикалије попут пестицида, јер могу бити штетне по људско здравље и животну средину. Пестициди представљају ризик за здравље људи и оних који раде на фармама али и оних који живе у близини прскања хемикалијама. Њима су загађене воде и земљиште као и површине на којим се одлаже отпад са фарми.
Истраживања су показала да коришћење органске хране смањује изложеност опасним пестицидима

Биодиверзитет је од суштинског значаја за очување природе!
Јесте ли знали да је опасност за биодиверзитет акутна као и климатска претња?

Органска пољопривреда обухвата широк спектар биљка. Органске методе пољопривредне производње повећавају број врста аутохтоних биљака, птица, животиња и инсеката, комплетне флоре и фауне.

---

1 *Green Akcion Week* је глобална кампања за промовисање одрживе потрошње. Реч је о иницијативи Шведског друштва за заштиту природе, а координира је Потрошачка Интернационала. Сваке године у Октобру се широм света покрећу акције ради промовисања заједничког циља. Ове године у кампањи је учествовало око 40 организација, из 25 земаља у Африци, Азији, Европи и Латинској Америци. Једна од њих је и Покрет за заштиту потрошача-Србије.

Шведско друштво за заштиту природе је невладина организација. Има око 60 партнера широм света. Током протеклих 105 година, SSHC је радио на локалном, регионалном и националном нивоу. Активностима и ставовима је утицао на пословне лидере и политичаре да подржавају одрживу потрошњу и њихове акције. Од средине деведесетих, SSHC је проширио своју глобалну мрежу.

Потрошачка Интернационала (Consumers International) је светска федерација потрошачких организација и група потрошача која је, заједно са њенимчлановима, једини независан и ауторитативни глобални глас потрошача.

Зашто потрошачи подржавају производњу органске хране?

Органска пољопривреда не користи агрохемикалије попут пестицида, јер оне могу бити штетне по животну средину и људско здравље. Пестициди представљају ризик за здравље пољопривреде, породице и људи који раде на фармама, који су директно изложени штетним утицајима. Не само они, и становништво које живи у близини засада могу бити изложени штетним утицајима од прскања, загађене воде, загађеног земљишта или отпада са фарми. Истраживања су показала да коришћење органске хране смањује изложеност опасним пестицидима!

Више птица, биљака и пчела! Биодиверзитет је од суштинског значаја за очување природе. Јесте ли знали да је опасност за биодиверзитет акутна као и климатска претња? Органски фармери узгајају биљке широког спектра а не само једну културу. Ова и друге органске методе повећавају опсег врста природних биљака, птица, животиња и инсеката и око фарме.

Више радних места и већи приходи! Морамо променити начин производње и потрошње хране. Студије показују да се решења за будућност могу наћи у органској пољопривреди. Уместо да се користе агрохемикалије, пољопривредници органски произведене хране користе знање. Користе већу разноврсност усева и сорти - често аутохтоних. Ово су и методе заштите од суше и болести, чиме се смањују и ризици за здравље произвођача - фармера. У многим деловима света, употребом ових метода такође су повећани приноси, у неким случајевима чак и дуплирани.

Ратарство је често више диверсификовано и ствара више радних места. Често су производни трошкови пољопривредника мањи и зарађују више када не морају да купују хемијска ђубрива, пестициде и семена. Обезбеђује се више радних места и већи приходи!

Преко 70% сиромашних у свету живи у руралним подручјима. Већина од њих се бави пољопривредом. Млађи су пољопривредници и баве се органском производњом хране, или се припремају да јој се посвете. Куповином органских производа потрошачи утичу на њено и повећање прихода пољопривредника. Такође се побољшава безбедност хране на локалном нивоу и доприноси чистом и зеленом окружењу.

Због обима материјала нисмо објавили све презентације, ауторске текстове, Приказ и извештаје о извршењу пројекта и биографске податке свих аутора.

Уз извињење ауторима и читаоцима, објавићемо их у следећем издању Е-гласила и Веб сајту: www.pokretpotrosaca.rs , до 20. јануара 2018. године.